

CONCETTA LA MAZZA

Iti labes ti asul a langit

Biograpia

Ni Concetta La Mazza ket naipasngay idiy Novara di Sicilia idi 1936, inauna nga anak a babai da Domenico La Mazza ken Teresa Correnti. Idi 1950, kalpasan ti nasaem a panawen ti "panagtalek" iti manangna iti ina, isu ket nakikadua kadagiti nagannakna idiy Domodossola, nga isu ket agnanaed pay laeng a kaduana ni lakayna a Giuseppe. Tallo ti annakna: Armando, Luciano ken Daniela. Iti nabiit pay simrek iti panunotna ti napalaus a tarigagay a manglagip iti kinaubingna idiy Novara ket ditoy ti pannakayanak daytoy nasinged, personal a diary, ngem napno kadagiti anekdota ken panangtukoy iti aglawlaw dayta a panawen: ti ili, away, dagiti tattao, ugali, tradision dayta a teritoria kadagiti nasipnget a tawen ti Maikadua a Sangalubongan a Gubat.

Ti primordial nga enerhia ti panagsurat

Naitalek ni bassit a Concetta kadagiti manongna ken mapilitan a maibusor iti pagayatanna nga agbiag idiay Castrangia iti maysa a hovel nga adayo iti ili ken kadagiti kaklasena. Gapuna agdaliasat iti personal a Via Crucis-na nga agmaymaysa kadagiti naulpit a tawen ti gubat iti nagbaetan ti bisin, kinaignorante iti panawen, patpatien ken di umiso a pannakatrato. Kalpasan ti gubat ti di maliklikan nga iyaakar ken ti natural a narigat a mangrugi iti amianan.

Amin dagitoy ket naisalaysay babaen ti panagkita ti maysa a bassit a balasitang a mangbisita manen kadagiti paset ti panagdakkelnan iti lagipna ken a, buyogen ti nakaskasdaaw a kinapresko ken maysa a di madmadlaw a sinulid ti ironia, mangted kadatayo iti ragsak a mangbasa - kamaudiananna - iti emblematico nga estoria ti komunidad ti pamiliatayo, a makabael a mangtignay kadatayo iti nauneg ken kukua ti tunggal maysa kadatayo.

Iti daytoy ababa a nobela ni Concetta La Mazza, ti panagsurat ket mangballikug iti tunggal pagannurotan ken agsubli kadagiti nagtaudan, a nawaya manipud iti aniaman a pormal nga eskematismo, a tinignay ti maysa nga arcane internal vitality, agbalin daytoy a narungsot a karayan a manglapunos iti amin, isu ti nabara a tudo ti kararua.

Nakallalagip dagiti pigura dagiti manong, da Antonia ken Michele, no kasano nga agtalinaed a di malipatan ti ladawan ni Novara, kas iti kinaparabur, makabalkot ken nasam-it a kas iti kinaulpit ken kinaulpit.

Kamaudiananna, ti narigat a panagbalbaliw iti kinaagtutubo no mapasamak ti di matarimaan, ngem saan a sumuko ni bassit a Concetta iti nakalkaldaang a gasat, gapu iti tured ken di agkupas a namnamana iti masakbayan, gapu kadagiti matana a nakabalin a nangkita... iti labes ti asul ti langit!

NINO BELVEDERE

"Para kaniak nangruging ti rigat. Napudot la ketdi nga aldaw, nangruging ti kalgaw ti 1938, dua ti tawenko ket immay ni manangko a nangala kaniak. Iti cloth bag inkabilna ti blusa ken dua a paris a panty, kalpasanna dina ammo ti amin a pimmanawak iti balayko. Bassit pay idi isu a diak mapupuotan a mangruging ti Via Crucis-ko iti dayta nga aldaw."

Iti labes ti asul a langit

Kapitulo uno - Ti balay ti ama

Daytat' daan itan a di agnanaed a rebba, a naleppes dagiti uleg ken sinaplit dagiti kuton ngem, nabayagen, idia Novara, maysa nga ili nga adda iti sirok ti nadaeg a sarikedked iti kabambantayan ti Messina, iti maysa nga eskinita iti distrito ti Engia adda balay iti asideg ti ubbog. Naglukat ti ruangan iti sango iti maysa nga agdan iti uneg nga agturong iti umuna a kadsaaran a sadiay adda bassit a siled nga addaan iti tabla a kayo: isu ti kuarto a pagturogan. Immulogka ket adda ti kosina, no mabalinmo nga awagan dayta. Iti maysa a suli adda bato a slab a nakasindian ti apuy ken landok a tripod a nausar a pangikabilan iti pasta pot. Iti sango, nakabitin iti diding, nangisit a kas pitch,

maysa a kayo a pala, dua a sieve, maysa a bassit ken maysa ti dakkell, ti urno a pagluto iti tinapay, iti sikigan ti kagudua a narunot a barukong, maysa a lamisaan, dua a "furrizzi" ken sumagmamano a rickety tugaw. Kamaudiananna adda maysa a siled, nga addaan iti bassit a balkonahe a mangbuybuya iti eskinita, a sadiay dandani awan ti lugar para iti maymaysa a kama. Dayta nga abut ti pagarian a nagnaedan ti lolo, a nabalo idi 1934. Naparsua ti bato a latrina nga addaan iti kayo a kalub iti sirok ti agdan. Yantangay awan dagiti imburnal, nagserbi la ketdi ti naud-udi a mangkissay iti angot a nairuar. Natural nga awan ti agay-ayus a danum ken koriente ti balay, dagiti liwliwa nga awan uray dagiti baron kadagidi nga aldaw. Iti abayna adda kayo a ruangan nga agturong iti talon a nakaisaadan dagiti manok iti kayo.

Iti daytoy a suli, iti ruar ti lubong, ni nanangko, a maysa a managdait, ket nakipagnaed ken ni lolok, dua a kakabsat a lallaki ken maysa a kabsat a babai, in-inauna amin ngem isu, ket naasawaan ken agnanaed met idiy Novara. Blonde ni nanangko, naingpis, nakapuy unay ti bagina, nalamuyot unay ti langana ken ti madlaw unay iti rupana, puraw a kas gatas, ket dua a dadakkell nga asul a mata, dandani kanayon a mabuteng ken naliday. Nalabit ti kellaat nga ipapatay ni nanangna, idi agtawen iti duapulo ket uppat, ti makagapu iti pisikal ken moral a kinarabrabakna.

Sumagmamano a tawen kalpasan ti ipapatay ni lolak, ni nanangko, gapu iti panangibabaet ti maysa kadagiti asawana, naam-ammona ni Prince Charming-na. Ni tatangko ket kameng ti natan-ok a pamilia manipud Badiavecchia, nga addaan iti taberna nga addaan kadagiti aglaklako iti tabako ken groseri. Pamilia dayta dagiti nagaget a trabahador, ket ni tatangko, sigun iti amin a salaysay, maysa a guapo unay, natayag, nasipngget, agtalek iti

bagina ken naregta a lalaki. Nagnaed iti purok nga adayo iti ili: makadanon sadiay babaen ti magmagna, iti nasayaat a kapartak, iti kagudua nga oras. Nagguyod ni tatangna iti uring. Ti ina ket maysa a dinamiko a babai, iti agsapa napan idiay Novara nga addaan iti mula tapno gumatang kadagiti tagilako a masuplay iti tiendaan: tabako, asin ken makan. Kanayon nga elegante ti panagkawawesna nga addaan iti dakkel a nangisit a shawl iti tengngedna, ken gimmatang pay ketdi iti diario tapno maipakaammo kadagiti kustomerna. Isu laeng ti tiendaan iti purok ken awan ti kurang a pagimbagan iti dayta a balay, uray no adda walo a ngiwat a pakanen.

Iti naladaw a malem ket agparang a tinulonganna dagiti itan a nabartek a kustomer - ken ti pitakana - babaen ti panangilaokna iti arak iti namaris a soda. Yantangay saan a kanayon a tawiden dagiti annak ti trabaho dagiti dadakkelda, nasursuro ni tatangko ti trabaho a panagsepania. Kalpasan ti engagement a nagpaut iti sumagmamano a bulan, napan da tatang ken nanang, apaman a nagkasarda, nagaramid iti love nest-da iti balay nga asideg iti ubbog iti distrito ti Engia. Eksakto a siam a bulan kalpasanna simmangpetak iti daytoy a lubong ket, sigun iti sagrado a kaugalian ti abagatan, innalak ti nagan ti lolak iti ama, ni Concetta. Iti laksid ti nalukneng nga edadko natayengteng ken nakurba ti kudilko, kanayon nga agsangsangitak. Gapu ta awan ti kunam, kapilitan ni lolok a mangdukot kaniak iti takiagna iti intero nga aldaw, ket iti rabii maturogak iti dakkel a kama a kaduak da tatang ken nanang. Babaen ti amin a salaysay naalas unay ken diak maibturan. Sumagmamano a bulan kalpasanna, gapu ta nakitak a manmano ti trabaho iti pagilian, inkeddeng ni tatangko ti mapan agtrabaho idiay Sardinia. Idi pumanaw nga agturong iti sabali nga isla pinanawanna ni nanangna a kaduana ti agsangsangit a maladaga ken sabali pay a parsua a mangsipa iti

tianna.

Idi agtawenak iti duapulo a bulan naipasngay ni adingko a Rosa. Ti nagan ket kukua ni lolana iti ina. Saan a kas ken ni Concetta, ni Rosa - manen segun ken ni nanangko - napintas, puraw ken de rosas ti kudilna, kayumanggi ti buokna a nangbalkot iti agtutunos a rupa a naarkosan iti dua a napintas nga asul a mata: maysa a sabong, kas iti naganna! Kasta unay nga idi napan ni nanangko iti ubbog tapno mangala iti danum a nakaarakup ken ni Rosa, dinamag dagiti gagayyemna no kasano a posible ti panagpasngay iti dua a naan-anay a nagduma nga annak a babbai. - Daytoy, Rusina, wen, billiac-ka idi, ngem ti sabali... - Napintas daytoy, Rosina, ngem ti sabali... kinuna dagiti gagayyem nga agngisiten ti bibigda. Kabayatanna, iti daytoy a kasasaad nagtultuloyak a saan a natalna, a kasla nariknak ti nasakbay a pannakakitak iti rigatko, a, agyamankami iti Dios, naibturak, uray no saan a buyogen ti panagresign.

Tapno maisalaysay ti nabati nga estoria, umuna, masapul nga iyam-ammok kenka ni manangko nga Antonia, iti ababa a panna, zì 'Ntuoia. Isu ti in-inauna a kabsat ni nanang, adda sangapulo ket pito a tawen a nagdumaan dagitoy dua. Ababa ken nalukmeg a babai, a narugit ti buokna a matnag kadagiti matana. Kasla natataengan ngem isu ti nabaybay-an a rupana ket iti awan mamaayna a panagkitana ket kasta la unay ti pannakaibabain. Iti duapulo, iti dayta a tiempo nga edad a makaasawa, isu ket nangasawa iti umuna a kasinsinna, a kabarbaro a nagsubli manipud iti trabaho idiy tanem ti Sempione, a nabalo ken addaan iti tallo ti tawenna nga anak a lalaki. Daytoy a lalaki, ni manongko a Michele, ni manong Micheri, ket ababa a lalaki ken kasla plebeian a kopia ni Ari Vittorio Emanuele III, nagnaed iti balay a kukuana iti naisangsangayan unay a kalsada ti ili nga addaan kadagiti agdan

a dandani dua a metro ti kalawana. Napintas a balay dayta. Iti ground floor adda ti tiendaan ti karpintero nga addaan iti dakkel a sentral a counter nga addaan iti bise, dua nga kabinet iti diding a pagidulinanna kadagiti rasps, chisels, gimlets, gouges ken augers, maysa a torno a mangtimbukel kadagiti saka dagiti lamisaan nga inaramidna, maysa a grinding wheel a nagserbi a mangpatadem kadagiti eroplano ken tadem, maysa a paglutuan a pagpuoran iti kayo nga addaan iti kaserola tapno agbalin a likido ti kola, tabla a naurnong iti sadinoman, sumagmamano a lagari a naikapet iti diding, sumagmamano a lucky charm kas iti sapatos ti kabalio, sara ti kalding ken lalat ti pawikan, iti ababa a panna, maysa kadagiti dagidiay lugar nga ita ket kukuada laeng ti lubong dagiti lagip.

Maysa a kayo nga agdan ti agturong iti umuna a kadsaaran, a sadiay adda dua a nalawa a kuarto nga addaan iti seramiko a baldosa, maysa a luho kadagidi nga aldaw, maysa a sideboard nga inaramid ni manong, maysa a sopa, maysa a lamisaan ken sumagmamano a tugaw a naabel iti raffia, maysa a kita ti tali ti nateng. Manipud iti bassit a balkonahe a mangbuybuya iti kalsada idi Katengngaan ti Agosto, idi simmang-at ti prosesion ti Assumption nga agturong iti Abbey, mabalin a sagiden ti maysa ti nakoronaan nga ulo ti Madonna babaen ti imana. Ngem manipud iti maikadua a kadsaaran, makitam ti Rocca Salvatesta ket iti sango, babaen ti bitak iti nagbaetan dagiti balay, mabalinmo a dayawen ti napipintas a buya dagiti bantay nga in-inut a nagsaknap iti labes, iti labes ti asul a langit, agingga a makadanonka iti baybay a sadiay, nangnangruna iti no nalamiis nga aldaw ti primavera nga awan ti alingasaw, makitam ti Vulcano iti igid ti horizon ket kalpasanna ti Lipari, Stromboli ken amin a dadduma pay nga isla: maysa a natural a pabuya, maysa a nasileng a multicolored postcard.

Sabali pay nga agdan ti simmang-at iti umuna a kadsaaran, nga ayan ti kosina ken ti kuarto, ti umuna a nalawa unay ket addaan iti urno a mangpuor iti kayo para iti tinapay ken maysa a paglutuan a karbon a cast iron a paglutuan. Di pagduaduaan a napintas a balay dayta, malaksid iti kinarigat ti kosina nga awan ti lababo nga addaan iti pagayusan a pangaramid kadagiti kapatgan nga aramid iti pagtaengan. Iti dayta a tiempo dadduma a pagnam-ayan ti saan pay a mailadawan. Kinapudnona, naala ti danum manipud iti publiko nga ubbog iti zinc hopper sa naipan iti maikadua a kadsaaran a sadiay naibukbok iti dakkell a terracotta basin a pagbugguan kadagiti pinggan. Gapu ta awan ti pagayusan iti lababo, naisubli ti danum manipud iti palanggana iti ground floor sa naitapuak iti kasilyas. Para iti maysa a babai makabannog unay dayta a trabaho. Ti naadipen ken nakababain a kasasaad, agingga iti pagbeddeng ti amin a panagibtur ti tao, dimmanon iti kangatuan a tukadna iti oras ti pangrabii idi a ni Manang Antonia, gapu iti panagraemna ken lakayna, masapul a mangan manipud iti isu met laeng a plato a nangananna idi, ken, nalabit, ti anak a didiosen inulit-ulitna ti isu met laeng a banag, ngem awan ti nalawag a malagipko iti daytoy.

Nasipnget ken natangken ti ulo ni Angkel Michele, nagaget a kas iti kinamaag, adda sandstone mallet imbes a pusona. Diak pay pulos nakita ti silnag ti kinalailo wenno pannakipagrikna kadagiti sabsabali kadagiti matana. Pinagtalinaedna ni manangna iti pagtaengan tapno aywananna ti anakna, masapul nga isaganana ti taraon para kenkuana, agtignay a kas adipenna ken kanayon nga ibagana ti wen, wen, wen. Dina pay ketdi makakita iti balkonahe ta no saan, addanto riribuk, idinto ta dandani tunggal rabii kalpasan ti trabaho ket mapan iti tavern a kaduana dagiti gagayyemna tapno uminum.

Nagawid a nagkullayaw, nabasa iti ling-et ken addaan iti kasta

unay a nabangsit nga anges nga imposible nga adda iti asidegna. Imbes ketdi, ni manang, iti igid ti silaw ti lana, inur-urayna agingga iti naladaw a rabii a di man la mangan. No agsubli ti bassit nga ari - masansan nga awan pay ketdi ti pigsana a sumang-at iti agdan - a nabannog baybay-anna ti bagina iti natapok a workbench ket agtalinaed sadiay iti intero a rabii tapno agsiput. Ni Manang Antonia, iti laksid ti amin, inabbonganna iti overcoat ket siaayat a nagtugaw iti abayna tapno bantayanna agingga iti agsapa. Isu a naglabas dagiti tawen ket, kas kasukat ti kasta unay a debosion, dina pay ketdi mapan sumarungkar kadagiti kakabagianna tapno maliklikanna dagiti eksena. Isu, naimon, bassit ken dominante, napan gimmatang iti darning thread, sukog, hair clip ken dadduma pay, tapno saan a rummuar iti balay. Idi naawisda iti maysa a seremonia ti kasar, saan a nagawid ni Angkel Michele agingga iti maudi a kanito ket saanen a makapan nga agmaymaysa ni Anti Antonia agingga a nabalina dagiti kakabagian a sinurot ni lakayna. Sagpaminsan a nabalinaanda a kombinsiren, dadduma a gundaway sumangpet iti umiso a tiempo ngem kalpasanna, iti tengnga ti party, maungaw ket ni Anti Antonia, a nadismaya ken agladingit, agawid amin a malmaldaangan. Bayat ti panaglabas ti panawen, naurongna ti kinapait ken ladingit, dina kabaelan ti makilangen iti asinoman gapu ta naiputputong, ken biktima ti nakaam-amak a sakit ti ulo ken sakit ti ngipen a nangparparigat kenkuana iti adu a lawas.

Maysa nga aldaw maysa a kaarruba, nasayaat unay ken nadiosan, ti nangawag ken ni Manong Michele ket binabalawna gapu iti amin a di umiso a panangtratona ken baketna: - Rumbeng a mabainka - impukkawna kenkuana - tapno agsagaba ti maysa a babai iti kasta... Kasapulan ni Antonia makagun-odka iti angin, saanmo a kasapulan nga isina isuna iti pagtaengan,

rumbeng a rummuar, mapan makimisa, mapan kadagiti kabagian, kas iti ar-aramiden ti amin a Kristiano. Kangrunaan iti amin, kasapulanna ti mapan agpagnapagna, dayta laeng ti pamay-an a pumanaw ti sakit ti ulona... - nagsardeng ti kaarruba, sa intuloyna a kinuna: - kurang nga oras manipud ditoy, magmagna iti maysa a riles ti mula, dakami addaan iti sumagmamano a daga ken bassit a balay a nanumo unay nga addaan iti kosina iti sirok ti atep ken sabali pay a medio nadam-eg a siled a mabalin nga usaren kas kuarto a pagturogan no kalgaw. Iti daytoy a daga adda dagiti mula a hazelnut, higos, mandarin, medlar, ubas, zizzole, mansanas, peras, olibo, iti ababa a panna, tunggal naimbag a banag manipud iti Dios.

Kas ammoyo, kalpasan ti ipapatay ti kabsatko, masapul nga aywanak ni manangko ket diakton makaasikaso iti away, isu a napanunotko nga ilako. Apay a dimo gatangen? Kastoy ti gundaway ni baketmo ti manglang-ab iti nasayaat nga angin... Idi damo nagduadua ni Angkel Michele ngem kalpasanna napanna sinarungkaran ket nakombinsir met a gumatang. Iti apagbiit a panawen napirmaan ti kontrata ket nagbalin a kukuana ti sanikua. Gapuna, ti lookalike ni Vittorio Emanuele III, nga umad-adu ti nasirib ken manangallilaw, insingasingna ken ni manang Antonia: - masursurom ti agpukan kadagiti higos ken bay-am a mamaga. No masapul nga aglaba ka ti kawes bumabaka iti karayan ket alaem ti danum a kasapulan para iti inumen ken panagluto babaen ti panagkali iti abut iti darat tapno madalusan dayta - mabalintayo ti agretiro nga agbiag iti away: Agrabahoakto kas karpintero para iti dagiti pamilia nga agnanaed kadagiti asideg a purok ti San Basilio, Vallancazza, Badiavecchia ken Piano Vigna. Saanto a komportable no kalam-ekna inton aglumbang ti karayan iti danum ngem parmekekto daytoy a lapped. Sika, iti sabali a bangir,

mabalinmon a tagiragsaken ti away. Iti panangibaba ti panagkitana, inaramid ni Manang Antonia, iti naminsan manen, kas naibilin kenkuana: - Cuomu tu voi, eu fazzu.- Kas iti kayatmo, aramidek, simmungbat ti nakurapay a balasitang.

Kapitulo dua - Rummuar iti daytoy a lubong

Idi rugrugi ti primavera ti 1936, immakar ti nakurapay a balasitang ken ti manongna a ni Micheri idiy Castrangia, iti away, iti asideg ti igid ti karayan. Kadagiti nadumaduma a purok ti Badiavecchia, San Basilio ken Vallancazza nagsaknap ti damag nga isu ket magun-od pay laeng ken dagiti tattao ket inawagan isuna para kadagiti trabaho. Kadagidi nga aldaw adda ti kaugalian, uray no kasla karkarna ita, a no kasapulanda ti lamisaan, tawa, ridaw wenno aparador, awaganda ti karpintero ket pinasangbayda iti pagtaenganda: improvised-da ti workbench para kenkuana ken inaramidda a magun-odan dagiti kasapulan a kayo. Inyeg ni Manong Michele dagiti ramit ket nagtalinaed iti lugar agingga a nalpas ti trabaho.

Inayabanda a mangpukan iti kayo ket binaybay-anda a mamaga iti agarup dua a tawen. Kalpasanna, naikabil ti puon ti kayo iti diding. Ti karpintero ket nangiggem ti lagari manipud ngato ken maysa a katulongan iti baba: "Serra serra mastro dascio che dumè fagimmo a cascina" (Lagari ti lagari wenno naindaklan nga apo aramidentayo ti barukong inton bigat).

Naikabil ti puon ti kayo iti diding. Babaen ti dakkal a lagari nagun-odda dagiti tabla ken babaen kadagitoy nangaramidda

kadagiti tawa, kama ken aparador. Tapno maaramidna daytoy a trabaho bimmangon iti alas 4 ket nagluas nga addaan iti haversack ken dagumna. Idi makasangpet iti pagtaenganna, intukon dagiti kustomer ti presko a gatas nga addaan sibuyas ken maysa a pedaso ti tinapay. Iti tengnga ti aldaw maysa a plato ti pasta ken maysa a pedaso ti keso. Iti sumipngget insardengnan ti agtrabaho ket inikkanda iti sumagmamano a tinapay a naaramid iti pagtaengan kas umuna a deposito sakbay a binayadanna ti kuenta idi Domingo idiy Novara.

Sumagmamano a tawen ti napalabas ket dimmakel ti anak a lalaki, ni Turillu, ket naawatanna a mismo a dina panggep, para iti aniaman iti lubong, a busbosen ti nabati a panagbiagna a naiputputong iti away. Nasursurona ti trabaho ni tatangna ngem kayatna ti ag-espesialisado ken agbalin a cabinetmaker. Nabalinnanna a kinombinsir ni tatangna a mangibaon kenkuana iti ciudad a sadiay adda posibilidad a makasursuro iti dayta nga arte. Isu ket immakar idiy Catania ken kalpasan ti dua a tawen a panagaprentis isu ket nagbalin a nalaing unay, isu ket nariknana a nakasagana a mangaramid iti dayta a trabaho, ken gapu ta isu ket agtawen itan iti sangapulo ket siam ket impagarupna a ti panawen ket dimteng para kenkuana a mangirugi ti bukodna a pamilia. Iti adu a tawen nga am-ammona ti anak a babai ti maysa a pastor ket inkeddengna ti makiasawa ngem maikontra dayta iti kayat ni manongna a Micheri a kayatna koma a makiasawa ti anakna iti babai a kameng ti kastana. Kadagidi nga aldaw, di kapapati, ngem kastoy: para iti maysa nga artesano a mangasawa iti anak a babai ti pastor ket dakkel a gubuyan ti pannakaibabain. Kellaat a bintak ti dakkel a panagsusupiat iti nagbaetan ti ama ken anak a lalaki a nangiduron ken ni Turillu a depinido a sumina iti amana ken ti manugangna. Kaduana ti baro a pamiliana isu ket pimmanaw iti pagilian ken immakar idiy

Como a sadiay ket nakagun-od ti kinabaknang babaen ti trabahona.

Awan ti annak dagiti manong, isu nga, gapu iti ipapanaw ni Turillu, nabaybay-anda a depinido nga agmaymaysa. Ti tao a kaaduan a nagsagaba iti daytoy a pannakaisina ket ni Manang Antonia a nangbusbos iti intero nga aldaw a nakisarita kadagiti tumatayab, kuton ken lamok a nagburburek iti aglawlawna. Iti dayta a kueba iti away awan ti gundawayna a makisarita iti asinoman. Iti laeng okasion dagiti napateg a piesta kas iti Paskua, Paskua wenno piesta ti Madonna Assunta iti katengnga ti Agosto a makapan iti ili tapno sarungkaranna ni nanangko. Bayat ti maysa kadagitoy a panagbisita, kalpasan ti nabayagen a panagreklamona maipapan iti kasasaadna, insingasingna iti kabsatna a babai: - Patpatgek a Teresa, nadlawko nga adu unay ti pakilangenam iti dua a babassit a babbalasing, italekmo kaniak ni Concetta tapno kastaka ad-adda a nawaya a mangidedikar iti bagim iti bassit. Ipanko isuna iti away a sadiay ti angin ket nasaysayaat ken aramidennanto ti pagimbaganna - Ni nanangko ket immuna a saan a sigurado ngem kalpasanna, kas iti kanayon, gapu iti nalaka a nakondision a karakterna, kalpasan ti nainget a panangipilit ti kabsatna a babai ket immanamong.

Para kaniak nangruging ti rigat. Napudot la ketdi nga aldaw, nangruging ti kalgaw ti 1938, dua ti tawenko ket immay ni manangko a nangala kaniak. Iti cloth bag inkabilko ti blusa, dua a paris a panty ken diak ammo ti amin a pimmanawak iti balayko. Bassit pay idi isu a diak mapupuotan a mangruging ti Via Crucis-ko iti dayta nga aldaw. Sinurotmi ti desdes ti mula agingga a kalpasan ti kagudua nga oras wenno nalabit ad-adu pay simmangpetkami iti daytoy agsolsolo a lugar nga addaan iti saan unay a makapatalged a nagan a Castrangia (Cassandra!) a

dandani kasla ipadlesmi ti didigra, iti ababa a pannao ti nagan ket sigud a sibubukel a plano, uray no Diak mapupuotan dayta iti dayta a tiempo. Nasayaat ti panangabrasa kaniak ti asawa idi damo, sagpaminsan gimmatang kaniak ti manang iti sumagmamano a dulce tapno mangabak iti magustuak ket no kaduanak idiy Novara tapno sarungkaran ni nanangko kanayon nga ibagana a sipipinget a diak koma agsubli iti pagtaengan ngem nasaysayaat no dumakkal a kaduana nga agmaymaysa ken nga isunto ti inak. Awan ti maaramidak no di ti agtulnog.

Kabayatanna, nagsubli ni tatangko manipud Sardinia, nagnaed laeng iti makalawas, umdasen tapno masakog ni nanangko, ket pimmanaw manen. 1939 idi ket iti simmaganad a tawen naipasngay ni Antonietta. Saan pay a nalawag a malagipko nga impannak ni manangko nga Antonia idiy Novara tapno makitak ni nanangko ken damo a nakitak ni adingko. Kayatko ti agtalinaed iti pagtaengan tapno arakupek ni bassit nga Antonietta ngem ni manangko, nga ad-adda a mangkonkontrol iti biagko, a kas iti kinainget ti maysa a soldado, kinunana kaniak: - Turnemmu iti pagtaengan, aramidenkanto a napintas a gapuanan - (Agawidtayoy, Pagbalinenka a napintas a munieka).

Idi simmangpetkami iti kubo inkabilna ti napalamanan a "causitta" nga addaan iti napintaan a nalabaga, nakabutbuteng a mata iti takiagko. Nagbutengak. Panawen dayta a kanayon nga agsangsangitak ta kayatko ti agsubli idiy Novara kada lolo ken nanang ngem awan ti pamay-an a mangkombinsir ken ni manong Antonia: napetpetan ti pusona ken tuleng iti tunggal reklamok. Iti umuna a tallo a tawen adu ti panawenmi iti balay iti away idiy Castrangia, a sadiay awan ti sibibiag a kararua, manmano laeng a makita dagiti bakasionista kadagiti balay a naiwaras iti aglawlaw.

No Domingo mapankami iti purok ket sarungkarak ni nanangko,

dagiti babassit a kakabsatko a babbai ken ni lolok iti ina. Napintas a lalaki ni lolo nga addaan bigote. Adda awitna a snuffbox a sagpaminsan nga angsen. No kalam-ekna itulodnak iti sirok ti kabalna ket ipandak iti plasa tapno gumatang iti sumagmamano a dulce ken ramanan ti arak iti "Sciancaditta" tavern iti ngato ti ospital. Iti malem nagsublikami idiy Castrangia.

Sumagmamano a malem mapan ni manongko kadagiti panagensayo ti banda, a sadiay nagtokar iti trombone, sa nagsardeng tapno uminum iti tavern ket nagsubli iti away a nabiag. 500 metro manipud iti Castrangia isu ket nangrugi nga inawagan ti "Concettina, 'ntoia...". Kabayatanna, iti pagtaengan, insaganaan ti manang ti damili a kaldero a pangpapudot iti danum iti tripod. Kagudua ti panaglutona adda ladle ti agburburek a danum a naibukbok, nalabit tapno maibelleng ti arak. Iti landok a kaserola insagana ni manang ti sibuyas a kadua ti kamatis a pangtimpla iti pasta. Saan unay a naluto ti sibuyas ket naisboak. "Mangankan, ta no saan alaek ti strap ket itedko kenka dagiti bangkay...".

Kadagidi nga aldaw maysa a babai a nagtaud iti Venecia ti komadrona ti San Basilio. Idi malayus ti karayan no kalam-ekna, inawit ni Angkel Michele iti abagana (maysa a ciancalea) tapno gumatang iti botika idiy Novara. Nagsardeng idiy pagtaengan ket kinunana "Antonia, ikkam iti shawl, nalamiis". Nakurapay nga manang, diak ammo no naawatanna nga isu ti kaayan-ayat ni Michele.

Agtawenak itan iti lima, naiputputongak iti away, a diak nakisarita iti asinoman a nagbalinak a kasla atap nga animal. Nabainak iti amin. Idi napankami idiy Novara naglemmengak ta mabutengak kadagiti tattao. Naamiris dagiti kaarruba daytoy a panagbalbaliw isu a binalakadanda dagiti manongko nga

ipatuloddak iti kindergarten. Naimbag laengen ta nakombinsir dagiti uliteg. Isu nga iti maysa nga agsapa imbaon ni manangko ni ulitegko a Michele a gumatang kaniak iti biskuit ket ikabilna iti puraw a basket a garami nga inted kaniak ni lolak iti ama. Kagiddan ti biskuit ket nangikabil iti presko nga itlog. Kinuyognak iti nursery a masarakan iti asideg ti abbey ti purok. Idi linuktan ti madre ti ridaw a mangabrasa kaniak, nangrugiak nga agpukkaw. Gapu iti butengko imbellengko ti basket iti suelo, naburak ti itlog ken nangibati iti rugit iti intero a suelo. Dinusanak ni manang babaen ti panangsapsaplitna kaniak iti napigsa ket insublinak iti pagtaengan. Isu a nagbalin met a maudi nga aldawko iti kindergarten.

Napasamak, manipud idi agtawenak iti uppat, a kuna ni manongko: - Concettina, mapanka idiy Novara ket mangalaka kaniak iti sumagmamano a carmieri (tranquilizers) para iti sakit ti ulo. Nagtarayak iti riles ti mula a kasla ferret, limmasat iti distrito ti Greco, no dadduma nagsardengak iti ubbog tapno maep-ep ti wawko, ket simmangpetak iti botika ti "du Surcittu". Isu, ti parmasiutiko, ket nasdaaw ket imbagana kadagiti gagayyemna nga iti apagbiit a panawen ket mapan ken agsubliak idiy Novara a kasla kimat. Idi agtawenak iti lima impannak idiy Barcelona dagiti adayo a kabagiak. Sadiay a nakitak ken dimngegak a buyogen ti dakkal a pannakaklaat iti umuna a gundaway... ti radio! Napankami met iti maysa a tiendaan tapno gumatang iti maysa a pedaso ti lupot a maris gisantes. Insingasing ti sales assistant: - Gatangen met ti sombrero ken ti puraw a scarf. Kamaudiananna nakombinsirda ket nangted ti katulongan iti tiendaan iti dua a libre a scrap ti nasileng nga asul ken nalawag nga asul a satin. Kabigatanna intugotmi dagiti tela ken ni nanang a nangaramid kadagiti kawes iti sumagmamano nga aldaw. No Domingo mariknak a kaslaak dagiti annak a babbai dagiti

marquise ken baron ti Novara.

Idi kalam-ekna ti 1941, iti tengnga ti gubat, ni tatangko, idi nalpasna ti trabahona idiy Sardinia, inkeddengna a kaduana ti maysa a gayyemna a sapulen ti kinabaknangna iti maysa a siudad iti amianan ken agbiag babaen ti panangirugina manen iti dati a trabahona kas cobbler. Adda ti rikna iti tangatang a kayat ni nanang ti makikadua ken ni tatangko ket nariribukak iti daytoy, kasta unay nga iti maysa nga aldaw nagkarayam iti sirok ti pagiddaanna, nakauksob ken napaliwko ti dua a bukel ti bagas, future nipples with scabs ta ni manang pulos a dinak binugguan. Siraranggas nga innala dagitoy kaniak. Malagipko a nakitak ti dara ta nadangran ti bagik. Insuotko manen ti canvas shirt a kasapulan iti aldaw ken rabii, kalpasanna ti kawes, ket awan ti nakadlaw.

Sakbay a pimmanaw, pinadas ti ina a rummuar iti balay ni lolo nga agsasaruno, ta nabati nga agmaymaysa ti nakurapay a lalaki. Napanunotna ti mangikabil kadagiti de koriente a silaw, iti dayta a tiempo prerogatibo dagiti appo. Sigud, "u lusu" ti maus-usar a kadua ti lana. Nariribukan ni Angkel Michele iti daytoy: sumagmamano nga aldaw kalpasanna inayabanna ti elektrisian iti panagsasarunona ket impakabilna met ti silaw iti balayna, isu nga idi napanak iti purok tinagiragsakko met ti bassit a lawag iti narangkis a kayo nga agdan. No masapul a mapanak iti kasilyas (maysa a latrea), kangrunaanna a simple nga abut nga adda iti ground floor iti likudan ti laboratoriona, kanayon nga adda dagiti lungon a naurnong iti abayna, nga inaramid ni manongko tapno nakasagana no adda kiddaw.

Iti agsapa ti Marso 1st 1942, nakabado iti asul a satin nga addaan iti nalawag nga asul a manggas, agraman ni manong ken lolok a Tore, kinuyogko ni nanangko ken dagiti babassit a kakabsatna a babbai iti opisina ti koreo idiy Piazza di San

Sebastiano, kayatna a sawen, wen, iti... bus, a mangitulod kadakuada iti estasion ti tren ti Vigliatore. Saan a kayat ti 4-anyos a kabsatna a ni Rosa ti sumang-at ket ti manongna, tapno makombinsirna, kinunana kenkuana: - no dika sumang-at agsakitka - (mamindua nga i-fart-ko).

Siak, ti inauna, nga inimpluensiaan ni manangko, diak pimmanaw ket nagtalinaedak idiy Novara. Diak maisardeng ti agsangit. Nagsapulak iti liwliwa iti takiag ni lolok. Isu met ket nabati nga agmaymaysa ket para iti dayta nga aldaw nakipagnaedak kenkuana tapno makikaduaak kenkuana. Kalpasan ti agarup duapulo nga aldaw simmangpet ti umuna a surat manipud iti ina a mangisalaysay iti balligi ti panagbiahe. Nasarakan ni Tatang kenkuana ti nanam-ay nga apartment nga addaan iti danum iti balay ken gas stove, baro a banag para kenkuana. Iti panangituloyna iti estoria, iti aldaw kalpasan ti isasangpetna inayabanna ti maysa a hairdresser iti balay tapno ikkanna iti uso a panagputot. Iti purok gistay amin a babbai insuotda ti atiddog a buokda nga addaan iti tupe. Iti ababa a panna, naragsak ken napnek ni nanang iti umuna a gundaway iti biagna. Iti ngudo ti sarita inrekomendanak ken ni manangna. Sigurado a dina impagarup ti panagsagabak idiy Castrangia.

Iti aldaw kalpasan ti ipapanawmi, insublinak ni Manang Antonia iti away ket imbagana ken lakayna a gumatang kaniak iti libro iti umuna a grado tapno isuronak nga agsurat tapno makaadalak iti maikadua a grado iti Oktubre imbes nga iti umuna a grado. Nakurapayak: Diakton makaay-ayam, ngem masapul a busbosek ti panawenko nga agsurat kadagiti subasta ken numero. Sagpaminsan a lumabas ti maestra iti Castrangia iti panagsublina manipud San Basilio a nangisuroanna. Maria ti naganna, anak ti maysa a kapitan nga am-ammo ni manangna. Intukonna ti sangabaso a danum. Kabayatanna impakitak kenkuana ti

kuaderno ket inaprosannak. Inruarna ti nalabaga a lapis iti bagna ket insuratna ti "well done". Anian a ragsak, anian a ragsak a makakita iti bagik a nadayaw, a naisangsangayan kaniak. Inaldaw nga ad-adda a nalidayak, nagpakaasiak kadakuada nga ipandak kadagiti manong ken lolo ken lola iti ama, ngem kinuna ni manang a saan a kasapulan.

Mabuteng amangan no ibagak kadakuada no kasano ti pannakatrato ken pannakataraoonko. Kinapudnona, saan nga umdas ti taraon para iti bassit a balasitang a masapul a dumakkel ken dumakkel: iti agsapa inikkandak iti maysa a pedaso ti natangken a tinapay nga addaan keso, iti tengnga ti aldaw iti ensalada a kamatis ken dua nga olibo. Iti malem, idi adda ni lakayna, nagluto ni Manang Antonia iti sumagmamano a pasta nga addaan iti improvised sauce a naibasar iti hilaw a sibuyas. Ket no diak kinnan dayta agpeggadak a makagun-od iti adu a pannakakabil. Para iti nadumaduma, dadduma a malem agluto iti pasta ken beans wenno maysa a kita ti nalukneng, nalukneng a polenta. Iti laeng Paskua, Baro a Tawen, Karnabal ken Paskua a nangpapatayda iti manok wenno kuneho. Idi Enero pinapatayda ti baboy a nakagun-odda iti naalsem a salami ken manteka, ngem masapul a tedted a kanen dagitoy ta no saan ket saan nga umdas iti intero a tawen. Sagpaminsan no Domingo gumatang ni manongko iti sumagmamano a narugit a tripe a, uray ita, ti basta panangpanunot iti dayta, makarimon kaniak, wenno sumagmamano a bituka a nalukneng iti sanga ti perehil, dagiti scallops, a naprito kalpasanna. Nalaka amin dagitoy a taraon ta, segun kadakuada, saantayo koma a masayang a kas kadagiti lolo ken lolatayo ket inulitda kaniak: - Kitaem, kanayon nga addaanda kadagiti kaserola a napno iti sausage ken stockfish, mangan ken uminumda. Masapul nga umadayotayo kadagita a tattao - kinunada -. Nagbuteng dagiti ulitegko a kombinsirennak ti

dadduma a kakabagiak a mangipilit a makikadua kada nanang ken tatangko iti kontinente. Inkagumaanda unay a guraek ida ta no dadduma, no masabatko ida, ikabilko dagiti imak kadagiti matak tapno diak makita ida.

Dimtengen ti Setiembre ket masapul nga ageksamen iti entrance para iti maikadua a klase. Intugotdak dagiti ulitegko iti bario, nagkonsultada iti janitor a mangsiput kaniak, ti maestra nga adda koma kaniak iti maikadua a grado ken ti maestra ti exam board. Nangitugotda amin iti itlog kas sagut tapno masigurado ti promosionko. Diak pay pulos nakilangen kadagita a tattao, ti siled-pagadalan ket addaan iti sumagmamano a dua ti tugawna a kayo a lamisaan nga addaan kadagiti tinta. Kaduak adda pay dadduma a babbalasitang nga ag-remedial exam. Pinagbalindak a mangrisut kadagiti parikut iti panagnayon ken panagikkat iti pisarra. Agpada a naan-anay a baro kaniak dagiti tinta ken ti pisarra. Kasla bulong ti panagkintayegko gapu iti buteng ken bain, diak ammo no kasano a solbaren dagiti operasion, ta insuronak laeng ni Manang Antonia a mangisurat kadagiti numero manipud maysa agingga iti sangapulo. Kalpasanna, kiniddawda nga agsuratak iti sentensia, bassit a napanunot iti kuaderno, ngem diak ammo no sadino ti pangrugiak. Apaman a nalpas dagita a gulo, inyawidnak ti janitor. Dinamag ti manang no kasano ti panaglabas ti eksamen ket insungbat ti janitor a saan unay a nasayaat ti panaglabasna, ngem ti maudi a panangukom ket adda kadagiti mannursuro.

Nakaskasdaaw ta positibo ti resultana ket naadmit-ak iti maikadua a klase: nakasaganaak nga ageskuela, ngem timmaud ti parikut ti apron. Napan ni Angkel Michele iti tiendaan iti napalabas nga aldaw ket gimmatang iti nabati a nangisit a tela. Inaramid ni Anti Antonia ti unipormek para kaniak iti uneg ti maysa nga aldaw. Ad-adu a kuarta ti kasapulan tapno magatang

ti folder. Adda kuarta dagiti manongko ngem naigamerda iti panagurnong isu nga isu, ti miser, inaramidna ti amin a kabaelanna ket inaramidna kaniak ti plywood folder nga addaan window clip. Saanda pay ketdi a gimmatang kaniak iti pluma. Nangaramid ni uliteg iti maysa nga addaan iti naingpis a kayo nga addaan iti nib a naikapet iti murdongna. Saanda a masukatan ti dua a kuaderno ken ti lapis ket masapul a gatangen dagitoy. Idi Oktubre 1st ti 1942 ni manangko ti nangkuyog kaniak idiyay eskuelaan. Umuna napan iti podestà tapno dumawat iti birth certificate a kasapulan ti pagadalan gapu ta awanak iti klase. Napno ti maestra iti kinaimbag ken nabara ti panangabrasa kaniak, ngem mabutengak kenkuana, nalabit gapu ta imbes a ti makannawan a takiagna ket addaan iti goma a prosthesis gapu iti aksidente a napasamak idi ubing pay iti paktoria ti pasta ni tatangna. Naitudingak iti tugaw kadagiti sango a linia. Dagiti baro a kakaduak, a didak nakita iti tawen sakbayna, a naintriga iti kaaddak, nagmulmulagatda iti nagbaetanda: - Apay a daytoy ti pakaigapuan ti sicca-sicca? - (Siasino daytoy nalukmeg a bassit a balasitang?). Mabutbutengak unay ken mabainak, diak mailukat ti ngiwatko ken diak man la sinungbatan dagiti saludsod a siaayat nga insaludsod kaniak ti maestra.

Naatap nga ubingak idi ket awan ti turedko a dumawat a rummuar nga agi-ih, ket naminsan nag-ihak a mismo. Isu nga idi makaawidak ket kinabkabilnak ni manang ta masapul a labaanna ti badok a di agmaga iti oras para iti sumaruno nga aldaw uray kaskasano. Naglabas dagiti aldaw ket kasta met laeng ti mapaspasamak iti tunggal gundaway. Ti mannursuro, a naammuanna dayta iti tengnga ti aldaw, imbaonnak iti kasilyas, ngem no dadduma malipatanna ket insublik dayta iti bagik. Saandak nga inkankano dagiti kaklasek ket liniklikandak a kasla sinaplitnak ti saplit ken didak pay ketdi pinadas ti makigayyem

kaniak.

Agkakaammoda gapu ta nagkitada iti purok, idinto ta masapul a magnaak iti dandani maysa nga oras tapno makadanonak iti balay iti away ket ngarud awan ti gundawayko a makigayyem kadakuada. Umay laeng dagiti uliteg iti ili iti Domingo tapno makipagkita kadagiti gagayyem ken mangbusbos iti sumagmamano a naragsak nga oras a kaduada iti sango ti botelia ti arak. Ngem kaaduanna nga agtalinaed ti manang iti pagtaengan tapno umawat kadagiti work order para ken lakayna. Idi innem ti tawenko nagnaak iti atiddog a pagnaan ti mula a sumang-at. Iti kagudua ti dalan nagsardengak tapno agpidut iti sangabukel a violet a napalikmutan kadagiti bulong nga idaton iti mannursuro.

Nabannogak a simmangpet iti eskuelaan. Kalpasan ti tengnga ti aldaw nagsubliak iti away a napakuyogan iti makatuleng a panagkigtot dagiti cicada ken ti sumsumged nga init, a diak pulos naam-ammo ti sibibiag a kararua.

Inserrak ti bagik iti dayta a hovel ket nagtalinaedak nga agmaymaysa a mangpantasia iti bagik iti dayta saan unay a natalna nga atmospera a kumarkaro ti kinainget ni manangko kaniak. Ni manong, apaman a malpasna ti trabaho, dandani kanayon nga agsardeng iti tavern ket agawid iti naladaw a rabii, kanayon a nabartek. No dadduma, ad-adda a nabartek ngem iti gagangay, mayaw-awan ket saanen nga agawid. Napan sinapul ni manangna ken sumagmamano a kaarruba iti tengnga ti rabii iti igid ti waig nga addaan iti lawag dagiti parol. Idi nasarakanda a natinnag iti daga kinombinsirda nga agawid.

Kabayatanna, awan ti nasayaat a maaramidak idia eskuelaan. Iti ngudo ti umuna a kuartier inwaras ti mannursuro dagiti report card, kalpasanna addaan kadagiti pasista nga insignia ken daksanggasat ta addaan amin a di umdas nga asignatura: ti

report card-ko ti kakurapayan iti klase. Tapno maparegta ni manangko imbagak kenkuana a dagiti dadduma a report card ket kas met kaniak ket dandani innala ni manang ti paon. Isu nga inaldaw a nagun-odko ti tured a bukbukodko ket iti klase inkagumaak ti makigayyem iti sumagmamano a kaklasek. Kayatko ti umasideg kadakuada, ngem inlaksiddak kadagiti saritaanda, nalabit gapu ta iti imatangda maysaak a nakurapay a balasang iti away.

Kapitulo tallo - Ay-ayam iti darat

Kadagiti tawen a nabusbos iti panagmaymaysa idiay Castrangia, saan a pulos a naglabas ti panawen gapu ta ti laeng maaramidmo ket dumngeg iti panagkigtot dagiti tumatayab iti intero nga aldaw ken no kalgaw ti makatuleng a panagkigtot dagiti cicadas, no sumrek ti sirocco manipud iti baybay. iti igid ti zigzag a dalan ti karayan ket pinuoranna ti ginget. Dagiti animal iti away ti gagayyemko. Isu a binusbosko ti panawenko a nagpantasia. Nangaramidak iti bukodko a lubong a nangrugi kadagiti pigura a nagparang kaniak iti likudan ti langit wenno iti nagbaetan dagiti sanga dagiti kayo: atap nga animal nga agsasao, kabalyero nga inlinyak iti igid ti Headsaver Rock ket kalpasanna kaduak ti mahika a pannakabalin pinagtumbak ida, binuybuyak ida a nadadael gapu iti buteng. Kalpasanna, pinagbalinko ti Bato a nagbalin a dragon a kellaat a simmina iti bantay ket, iti nangato a panagtayabna, nangisaknap iti buteng iti intero nga away. Binalbaliwak dagiti ulep, a nagbalin a tumaytayab a bilog ket nagdaliasat iti tangatang a pampanunotek ti mapan iti labes ti adayo a baybay, a sadiay agur-uray kaniak ni

nanangko ken dagiti kakabsatko a babbai. Dagiti alimbubuyog a rimmuar iti danum ti karayan ken nalungsot agingga a nagbalinda a higante nga animal a nangpukan pay kadagiti mula bayat nga umab-abanteda iti waig.

No dadduma malagipko ti di makaay-ayo a rupa ni manangko nga Antonia. Saannak nga ay-ayaten, saannak nga ay-ayaten ken kagurak kenkuana: intaleknak ni nanang ken ni adingna ngem inkarina met kaniak nga addanto aldaw umaynak alaen: daytoy ti gapuna a masansan a sumang-atak kadagiti kayo, in-scan-na ti horizon, a mangnamnama a makitana a sumangpet iti likudan ti puraw a kabalio a kaduak ni tatangko. Kadagiti asideg a purok ti San Basilio ken Vallancazza pimmanawen amin dagiti lallaki. Ti laeng nabati ket babbai, ubbing ken sumagmamano a lallakay. Naulimek dagitoy a purok a dandani saan a sinagid ti biag. Nagsardeng ti panawen ket pasien dagiti tattao nga agbaliw ti amin, nga addanto aldaw, apaman a malpas ti gubat, ti sibilisasion ket mangaramid iti balligi a iseserrekena iti dayta a bunggoy dagiti naiwaras, natay ken agtayyek a balbalay. Kayatko koma ti maaddaan kadagiti gagayyem, a maammuan a saanak nga agmaymaysa ken nabaybay-an, tapno masaknibak, a maammuan a mabalinko ti agkamang kadagiti pagtaengan daytoy wenno dayta a tao. Awan pay ketdi karbengak a mangibaga nga awan ti pamiliak, nga adayo dagiti dadakkelko iti kasungani nga igid ti baybay, iti labes dayta awan patinggana nga asul, nga iti nagbaetanmi ken adda kasla nangato ken di malasat a bantay. Napilitak ketdi a nakipagnaed ken ni manang a nangmaltrato kaniak. Idi napanunotko dayta ket nakitak a nagparang, nakapungtotnak iti dayta naariwawa ken narungsot a timek. Timek a naaramid nga agpukkaw, agpukkaw, manginsulto ken mangabusu.

Uray dagiti ayup ket mabutengda iti timekna. Kaduana laeng ni

lakayna a nangibaba iti krestana ket naan-anay a nagbaliw ti kapigsa ti timekna, a nagbalin a panagsangit ti karnero. Impagarup ni manangko a saan a kabaelan ti bassit a balasitang a maawatan ti mapasasamak iti aglawlawna. Saan laeng a naawatak ti amin, no di ket, maysa pay, diak nagtalinaed a naulimek wenno pasibo. Kanayon a laban dayta. Awan patinggana ken makabannog a pannakidangadang. Sagpaminsan a pampanunotek ti masakbayan: lakay ken awan gawayna, ubingak ken napigsaak, ngem iti laksid ti amin diak koma tratuen a dakes, saan a paset dayta ti kinataok.

No dadduma, umasidegak iti karayan a pakasarakak kadagiti tattao a mapan aglaba kadagiti kawes, tapno aglaba, kayatna a sawen, labaanda dagiti lupot ken kubrekama, nga umuna nga isawsawda ti amin iti dapu. Wenno idi, kalpasan ti panawen ti panagpukis, immayda bugguan ti delana ti karnero ket pagpamagaanda iti init tapno pumuraw dayta sa usarenda a pangkargaan kadagiti kutson dagiti kama. Napanak inurnong dagiti flakes a nabati iti nagbaetan dagiti bato iti igid ti baybay ket inkawesko ti rag doll-ko kadagita. Idi diak ammo ti aramidek, rinugiak nga ipangato dagiti bato iti igid ti karayan nga agsapsapul kadagiti crayfish, nasigo nga inkabitko ida babaen kadagiti ramayko iti ngato ti ulok, tapno saan a mangkugtar dagiti kukoda kadagiti ramayko. Inyawidko ida ket iti malem idi sinindian ni manang ti apuy intunok ida ket kinnanko: para kaniak maysa dayta nga espesial a pangrabii. No dadduma imbes nga alimbubuyog, apaman a naipangato ti bato, dagiti babassit a mabutbuteng a tukak ket agputokda nga agpangato babaen ti bertikal a panagluksaw, a mamaglugaan kaniak gapu iti buteng. Impagarupko nga isuda ti kaay-ayamko ket no dadduma, pagbabawyak pay ketdi ta masapul nga umadayoak, a baybay-ak ida nga agmaymaysa iti nasipnget iti intero a rabii. Idi masapul

nga agawidak iti malem inawagak iti napigsa ken ni Angkel Michele, a ginundawayak ti aweng a naparsua iti ginget. No dadduma no kalgaw no adda ti pamilia Scardino nga agnanaed iti balay nga ad-adda pay nga agpangato iti ginget, mapanko sarungkaran ida. Nakiay-ayamak ken ni Mimma nga inaudi kadagiti agkabsat.

Mangaramid idi ni Goofy kadagiti tugaw ken lamisaan para kadagiti munieka. Anian a nagsayaat ti mangbusbos iti sumagmamano nga oras a makikadua. Iti agsapa tinawagandak idi mapanda iti bangir ti karayan tapno mangala iti gatas. Adda ti timba a punnuenda, kontento ni "Concettina" a makakita kenkuana a gatasenna. Kaasiannak ti akinkukua kadagiti baka, ni Micca a Cappellea, ket intukonna kaniak ti kagudua a baso. Iti balay ni manang mamindua iti makatawen a makakitakami iti gatas: no agaramid iti biskuit ken iti Paskua no agsagana kadagiti kalapati nga addaan iti namaris nga itlog ti singsing. Idi nagburek ti gatas in-skim-ko ti tunggal maudi a paset dayta. Iti siled ti balay iti away adda ti kama ni manong, no mabalin a maawagan iti kama, a naikabil dagiti tabla iti dua a landok a trestle nga addaan iti garami a kutson, yantangay imbatida ti dutdot ti kabalio idiay Novara. Masapul a maturogak iti garami a kutson nga adda laeng daan a kubrekama ti militar iti rabawna, nataba ken napigis. Naturogak nga addaaniti canvas shirt nga isuotko uray iti aldaw nga awan panti. Saan a posible a mailadawan ti lamiis a sagsagabaek iti tunggal rabii. No agtudo, masapul a maikabil dagiti pagkargaan tapno maurnong ti danum a sumrek manipud iti atep. No kasapulak ti agi-ihii iti rabii, masapul a rummuarak iti balay ket aramidek dayta iti asideg ti agdan. No diak napupuotan, no apay nga agar-arapaap, ken ar-aramidek dayta iti garami a kutson, iti agsapa ket alaek met ti adu a pannakakabil. Naturog met ni Anti Antonia a nakasuot iti isu met laeng a kamisadentro

nga us-usarena iti aldaw, idinto a nagkurba ni Angkel Michele a kas iti inaramid ni nanangna.

Napasamak ti seremonia ti pannaturog sigun iti gagangay a ritual: umuna a naturogak, kalpasanna turno ni manang, kalpasanna inuksob ni manong ti garit a canvas a pantalon ken underwear-na. Buyogen ti medio nalukay a kamisadentro nga isuotna iti aldaw napan nagturog iti kama ket inddepna ti oil lamp a naikabil iti lamisaan a naiparabaw iti diding. Siak, a naulpit, nagpammarang a diak kumita ken nagsiput uray kaskasano: idi nagrukob tapno iddepen ti gil-ayab nakitak ti silwetana a naiprojekto iti diding, kasla anniniwan dagiti Tsino, nga addaan iti agbitbitin a din-don. - Ay, anian a nagsayaat dayta! - kinunana, ta amin nga arak nga ininumna ti nangpapudot kenkuana. Iti abay ti pagiddaanda adda dua a kalub, kayatna a sawen, dua a dadakkel a basket ti baston a pangidulinanda kadagiti namaga nga igos. Inabbongda dagitoy kadagiti narugit ken nataba a lupot ket iti naud-udi ket adda dagiti nadalus nga underwear ni manong. Iti maysa a kahon iti asideg ti pagiddaak ti nangidulinda iti tinapay ken scarf nga inbalkotda iti ulok no ageskuelaak no kalam-ekna, ti underwear-ko ken ni manang. Domingo laeng nga inusarko dagitoy no mapankami agmisa idiay Novara. Kinuna dagiti ulitegko a ditay koma isuot iti away ta awan serserbina nga isuottayo.

Idi Enero pinapatayda ti baboy. Nangisaganada iti sumagmamano a sausage ken naasinan ti manteka. Naipreserba dagiti naburek a saka iti terracotta a kaldero a nailumlom iti manteka. Gagangay a makan dagitoy iti Mayo a kadua ti presko a broad beans gapu ta tradisional a saan a mabalin a kanen idi. Naminsan, Abril idi, dinamagko ken manang ti maipapan iti dayta ta mabisinak unay ken diak ammo no ania ti kanek iti tinapay. Nangrugin nga agpukkaw ni manang a nauyongak. Maysa nga

aldaw bayat ti panagsublik manipud eskuelaan, naam-ammok ni Ofelia a kaduana ti kabsatna a babai iti igid ti riles ti mula. Napukawda ti inada ken nagsublida a kaduada ni tatangda manipud Francia.

Napalabaga nga amangda ngem siak, kaasiak ida ket imbagak kadakuada: sumrekkayo iti pagnanaedak, iti daytoy a tiempo ni manangko ket rumrummuar a mangala iti danum, iti urno adda kaldero nga addaan taraon, alaenyo, pakanen ti bagiyo ngem don'. t say anything then to anyone.- Nagyaman kaniak ket, gapu iti bisin, sinurotda ti balakadko nga awan panagduadua. Idi Mayo, idi naluto dagiti manong dagiti nalawa a saba, napanda innala ti saka ti baboy ket imbes ketdi ti laeng kaldero nga addaan iti manteka ti nasarakanda: natural a pampanunotenda a siak dayta, iti adu nga aldaw a nagpungtotda kaniak tapno mabayadak. Iti dayta a gundaway nariknak ti panagpannakel unay gapu ta iti umuna a gundaway naaddaan iti makaay-ayo a rikna a nangabakak iti dakkal a pannakidangadang maibusor iti kinaagumda. Gapu iti kinakurang ti kinadalus, nagturay dagiti kuton a di nasinga iti intero a balay. Rinabii ti tengngedko ket pinagrasanak ni manang iti lana ti olibo tapno saan a masusop dagiti kuton ti darak. Iti agsapa kasla napintaan ti tengngedko. Kas ken ni manang, adda met kutok, ta diak nairuam a bugguan ti ulok. Iti sabali a bangir, kulot idi ni manang ti buokko ken grasa iti danum ken asukar tapno agtalinaed nga estilo.

Iti sabali a bangir, kanayon a nadalus dagiti kaklasek. Uray ti kakurapayan kadakuada ket saan a narugit a kas kaniak. Nakatulog met ti mannursuro iti trabaho ti marginalization babaen ti panangiduronna kaniak manipud iti amin agingga iti maudi a lamisaan. Di mailadawan ti kinarugit ti bagik. Binuggoandak iti karayan maminsan iti makatawen, iti okasion ti piesta ti Ferragosto, ti kapatgan iti ili. Naminsan bayat ti

panangpampanunotko ken ni nanangko, agarup pito ti tawenko, natnagak iti agburburek a dapo ti brazier. Pinuorak ti makannawan nga imak ket saannak nga impan ni manangko iti doktor, ngem inaldaw nga agasannak kadagiti ruot. Adda dua a bulak nga umasping iti dua nga itlog ti lawwalawwa, nagikkisak gapu iti ut-ot ngem pulos a di nagkuti. Kaslaak la igaten dagiti utot.

Namilagruan a nakaungarak kalpasan ti dua a bulan ket adda pay laeng dagiti pagilasinan dayta. Bayat ti panageskuela, bayat ti kaaddak iti balkonahe iti maysa a Domingo, dinamag kaniak ti maysa a bassit a balasitang a bumabbaba no kayatko ti makikuyog kenkuana iti leksion ni Miss Vincenzina iti katekismo. Diak ammo no ania dayta ta impannak ni manang iti misa laeng kadagiti kapatgan a piesta, diak maawatan no ania ti kaipapanan ti panagsimba. Maysa a padi, ni Father Buemi, ti agnanaed iti kasungani ti balaymi, ngem manmano unay a daras a naam-ammok ken diak kayat a kinita. Inulit ni manangko kaniak ad nauseam: "No makisaritaka kenkuana, putden dayta a padi ti dilam." Nupay kasta, kiniddawko ket di ninamnama a nakagun-odak iti pammalubos a mangala kadagiti leksion iti katekismo. Dagus a natalged ti riknak iti dayta nga aglawlaw. Inikkannak ti agtutubo a babai iti bokleta ken diario. Nariknak ti dakkel a ragsak idi nangngegko ti maipapan ken Jesus. Maysa nga aldaw imbagana kaniak nga isagananak para iti Umuna a Komunionko. Nagsaritaak dayta idia pagtaengan ket imbagada kaniak nga ubingak pay unay. Insungbatko, nga agulbod, nga amin a babbalasitang iti grupo ti nangaramid koma iti dayta. Iti kinapudnona napasingkedandan, nupay kasta nagtalinaedkami ken ti agtutubo a babai nga agtutunos ken inkeddeng ti petsa iti padi ti San Nicola: ti aldaw ti Corpus Christi.

Timmaud ti parikut ti puraw a bado, ngem adda

nangipakaammo ken ni manang nga abangan dagiti madre. Dimteng ti nabayagen nga ur-urayen nga aldaw: iti bigat inkuyognak iti panagayunar iti simbaan. Impagarupna nga adda dagiti dadduma a babbalasang ta dina pulos inaramid ti inisiatiba a makiuman iti catechism lady. Gapu ta nabigbigna nga agmaymaysaak, insultonak: "Ulbod, bastos." Adda met ti maestrok iti misa iti dayta nga agsapa a kaduak dagiti dadduma a tattao. Dadduma a babbai a presente ti nangpakalma kenkuana. Simmangpet ti padi ket iniggamannak iti imak ket impannak iti sakristia para iti panagpudno. Imbagana kaniak dagiti napintas a sasao a diak pay pulos nangngeg. Nariknak a kasla agtayabak nga agturong idiyang Langit ket kinunak iti bagik: "Saan a pudno a dagiti papadi ket mangputed kadagiti dila, iti kasumbangirna ammoda no kasano a maawatan ti panagsagaba ti bassit a balasang." No mabalinko koma inarakup ken inagkan gapu iti ragsak.

Pinagsaonak iti lima nga Hail Marys kas penitensia ket nagsubliak iti tugawko. Dagus a dinamag kaniak ti manang no ania ti imbagak iti padi a nabayagen a nagtalinaed sadiay, ket kinunak: - Insuro kaniak ti agtutubo a babai a nalimed ti panagpudno -. - Wen, ngem masapul nga ibagam kaniak iti umuna a gundaway - inpilit ti arpy. Saan uray kaano. Adda misa, Komunion ket iti dalan a rummuar pinilitdak nga inagkan ti ima ni uliteg ket kunaek: "Pangngaasim ta bendisionannak". Nangrugiak ken ni lolok, kanayon nga isu met laeng ti ragup ti sasao, kalpasanna naglikmutak amin a kabagian. Inikkannak ni Anti Gaetana iti bokleta. Mabisinanak, ngem awan ti nangitukon kaniak iti taraon. Gagangay, apaman a malpas ti seremonia, kaugalian ti mapan iti bar tapno mangala iti granita nga addaan biskuit, ngem naparmekda ti mania iti panagurnong: iti tengnga ti aldaw mangankami iti plato a pasta ket iti malem mapankami iti

retratista ta insingasing dagiti kabagian ti panangipatulod iti retrato ni nanang.

Nalpaskon ti maikadua a klase ket nakapasaak a nababa unay ti marka. Iti dayta a tawen masapul nga agtalinaedkami iti away iti intero a kalgaw. Nagkedkedak: - At least no Domingo masapul nga agmisaak ken sarungkaran ni lolok nga agmaymaysa -. Isu ket nalaing unay a tao, nga agsagsagaba iti angkit. Nabaybay-an ti balasang, paset gapu iti kinaliway, paset gapu ta nakondision ti asawana, a kanayon a makapungtot kadagiti kaarruba, kabagian ken katuganganna.

Innalak ti labaan a labaak ket innalak ken ni manang a sililimed ken ni Michelillo ta no saan ket adda riribuk. Saanna pay ketdi a narikna ti ayat iti amana: maysa nga aldaw immay ti maysa kadagiti kakabsatna iti ama idiy Castrangia tapno ibagana kadakuada a natayen. "No dika pumanaw, sipatenka iti asno," kinunana kenkuana.

Idi adda ti party iti purok, dagiti kameng ti banda ti musika ket

naitukon ti "pezzo duro Manong Michele, saan a pulos a nalawag no gapu ta dina magustuan wenno gapu ta naiturong iti naisangsangayan a tignay ti kinaparabur, idi makitanak a lumabas inawagannak: "Concettina, umayka alaen ti sorbetes". Ket gapuna ginundawayak a mangtagiragsak, kadagita a manmano nga okasion, iti maysa a banag a nasayaat.

Sumagmamano a tiempo ti napalabas impalagip kaniak ni Dr. Cosentino manipud Baceno ti maysa a detalye a napukaw iti lagipko. Bayat ti panagtokar ti banda kadagiti kalsada ti ili, inkagumaan dagiti ubbing ti makiraman iti parada. Ngem tapno maikalintegang ti kaadda da kasapulan nga "ammo" ti maysa a miembro. Tapno paneknekanna, inkabilna ti imana iti bulsa ti dyaketna. Iti kastoy a wagas sinurotko ni manongko a Michele, idinto a ni Gianni Cosentino, anak ti maysa a mannursuro iti elementaria ken awan ama, ket nagtalinaed ti imana iti bulsa ti lider ti gang.

Iti tengnga ti gubat, nangrugi a nagtinnag ti sumagmamano a bomba idiy Novara. Nagtaray ti amin ket sumagmamano nga am-ammomi ti nagkamang idiy Castrangia a kaduami. Para kaniak ket maysa a party ta mabalinko ti makikadua. Sagpaminsan a mangngegmo ti sitsiria ti shrapnel. Dimteng met ti nakalkaldaang a damag a ti anak ti makinkukua iti pastry shop idiy Orlando ket napigis gapu iti bomba. Ti ina idiy Domodossola, a masakog iti maikapat a gundaway, ket nabati nga agmaymaysa kada Rosa ken Antonietta. Naayaban manen ni tatangko idiy Sicily tapno agbalin a Bersagliere. Sumagmamano a bulan kalpasan ti ipapanawna naammuanna a nangipasngay ni nanangna iti bassit a balasitang a maawagan iti Emma ken adda posibilidadna nga agawid ta manamnama a mailaksid nga addaan iti uppat nga annak.

Daksanggasat ta idi simmangpet idiy Domodossola nakasarak iti napait a sorpresa: Nagsardengen nga agbiag ni Emma kalpasan ti 12 nga aldaw. Dua nga aldaw kalpasanna masapul nga agsubli iti sango. Sumagmamano a bulan kalpasanna - daytoy ket isu idi ti panawen ti kinaawan ti sigurado ken kinaawan ti kinatalged kalpasan ti 8 Septiembre - isu ket nakabalin a nakalibas ti serbisio militar ken nagsubli idiy Novara tapno aguray ti panagpatingga ti gubat tapno makikadua kenni inana. Linuktanna ti bassit a tiendaan ti agar-aramid iti sapatos. Inaldaw a mapanak mangkita kenkuana. Managbabain ngem nasirib para iti edadko, adda intuisionko a makiturog ni tatang iti naasawaan a babai ngem addaan iti asawa a militar. Maysa nga aldaw simrekak iti box office iti agpangato a kalsada idiy Piazza Bertolami. Ti tao manipud iti sumaruno a tiendaan ket makisarsarita ken ni tatang. Nag-pounce-ak babaen ti index ken middle fingers-ko a mangiturturong tapno gouge out-ko dagiti mata ni tatangko a mangloko ken ni nanangko. Nabalinnak ti kaarruba a nangtengngel kaniak, idinto nga umis-istem a kinuna ni tatang "Mind your own business". Idi '44 naipasngay ti maysa a natayengteng ti buokna nga ubing a lalaki, kulot ti buokna a kas kenkuana...

Idiy Badiavecchia nagsakit ti lolona iti ama gapu iti kanser ti tian. Nakaalaak iti pammalubos ken ni manang a mapan mangkita kenkuana. Masansan a bumabaak manipud Castrangia ket magmagnaak iti paset ti karayan. Malagipko isuna iti kama, natalna. Okupado pay laeng ni Lola iti tiendaan ken bassit laeng ti maibusbosna a tiempo iti dayta. Inkabilna ti sanga ti olibo iti imana tapno papanawenna dagiti kuton, ngem kimmaro ket awanen ti pigsana ket kinamatko ida kenkuana. Idi Nobiembre 2, 1944 iti edad a 66 isu ket nagtayab idiy Langit. Adda pay laeng ni Tatang idiy Sicily. Tinabunuan met dagiti ulitegna iti pumpon.

Sagpaminsan a makaawatak iti sumagmamano a surat manipud ken ni nanangko. Idi '45 nagsubli ni tatang idiy Domodossola ket idi '46 naipasngay ti kabsatko a ni Giuseppe.

Kapitulo uppat - Lana, uleg ken ti dakes a mata

Nagraira ti gubat iti intero a lubong, narigat ti komunikasion, ken saanmi a makadamag ken Nanang. Naimbag laengen ta naisublin ni tatangko idiy Sicily iti Bersaglieri Corps ket idi adda sumagmamano nga aldaw a wayawayana immay simmarungkar kaniak. Gapu iti gubat adu ti tao iti away. Dagiti naidestiero a tattao ket kadawyan nga agtalinaed iti sangapulo ket lima nga aldaw, ngem kalpasanna ti ili ket agpegpeggad a mabomba ken kaykayatda ti agtalinaed iti away iti intero a tawen.

Sagpaminsan a nagkamangak kadagita a tattao. Adda maysa a pamilia nga addaan iti uppat nga annak a kanayon a nasayaat ti riknada uray no agkurang ti taraonda. Nakitak ti kinaagum dagiti ulitegko nga adu ti namaga a higos ken dida inted iti asinoman: nangalaak iti nasayaat a dakulap ket sililimed nga inyegko kadakuada. Inurnongko ti sumagmamano a beans nga intedda kaniak a pammigat para kadakuada. Uray natangken a tinapay: maysa a tedted nga inkabil ni manangko iti bulsak sakbay a napanak ageskuela inranudko kadagita nga ubbing ket kas kasukatna inikkandak iti sumagmamano a papel a pagsuratak, pinagay-ayamdak iti swing ket maysa kadakuada ti nangaramid

kadagiti ay-ayam, tugaw ken kama para kadagiti munieka nga intedna kaniak ken iti bassit a kabsatna a babai, idinto ta ti in-inauna a kabsatna a babai ket nangaramid kadagiti munieka a rag para kadakami.

Napasamak no dadduma a bumabaak iti karayan, a sadiay dagiti babbai manipud iti aglawlaw napanda labaan dagiti kawesda iti dapu, ket nagtakderak sadiay a mangmatmatmat a masmasdaaw iti apuy a nasilawan tapno mapapudot ti danum iti maysa a pagkargaan a naitag-ay iti dua a dadakkel a bato. Diak pulos nakita ni manangko nga inaramid dagitoy nga operasion. Dandani saan a pulos a nagbuggo wenno mapan iti karayan no awan ti tao tapno saan a maibutaktak ti nataba ken narugit unay a kawesna.

Iti dadduma a gundaway napaliiwko dagiti babbai a mangiwaras iti lienso nga inabel iti pagtaengan kadagiti bato iti dua wenno tallo nga aldaw. Binasada sada pinagmaga iti sirok ti sumsumged nga init agingga a nagpudaw. Kanayon nga awagannak ni manang nga agawid ngem nagpammarangak a diak makangngeg. Bayat ti gubat, nagsubli metten ti manugangna manipud Turin nga addaan iti bassit a balasitang. Gapu iti panagraemna ken ni Salvatore, ti stepson-na, natratar a kasla reyna. Bayat dayta a panawen nagtalinaedda iti purok ket para iti okasion inruar ti manang ti nabanglo a sabon, lino a tuwalya, dish dryer, mantel ti lamisaan ken napkin tapno nasayaat ti impresion. Imbes ketdi, natratarak a kasla adipen, naibaon nga agtaray kadagiti trabaho ken mangala iti danum manipud iti ubbog, gapu ta nakababain ti panangibaon iti sangaili.

Dimteng ti Krismas ket, sigun iti kaugalian ti amianan, iti agsapa naikkan ti nobia iti napintas a sagut manipud ken ni Baby Jesus iti balasangna: napintas a set ti kaldero ken platito para iti munieka. Naragsakak para kenkuana, ngem maigiddato iti dayta,

agburburek ti pungtotko ta saan a pulos a napasamak kaniak dagita a banag. Kumapkapuyak ken kumapkapuyak. Adda dagiti ubas ngem asi pay ti mangan kadagitoy: masapul a maipit dagitoy para iti arak. Mabalnmo laeng a kanen ti natakaw kadagiti kaarruba. Naurnong dagiti hazelnut ngem tapno mailako dagitoy. Nalimed a nanganko iti sumagmamano a kas kadagiti squirrel iti kabakiran. Gatas laeng dagiti manongko iti Paskua ken Paskua tapno agaramid iti biskuit ket in-skim-ko iti kutsarita bayat nga agburburek. Manmano nga isagana ni manangko ti prito nga itlog para kaniak. Masansan a ninamnamak nga ipritona para kaniak: - Ibellengtayo isu nga inton adda sumagmamano ken lumabas ti panagitlog (isu ket maysa nga agtutubo a lalaki manipud Messina a naglikmut iti away nga agkolekta kadagiti itlog ken mangipasa kadagitoy a kas presko) dakami mabalin nga ilako dagitoy ken maala ti kuarta -. Dua a bulan a nagurnong kadagiti itlog sa inlakona.

Adda la ketdi sibong dagiti tattao ti Messina a gimmatang kadagiti itlog. Masapul a sipsipen dagiti higos, sumagmamano laeng ti mabalin a kanen, dagiti dadduma ket mabaybay-an a mamaga iti init tapno mailako wenno maipreserba para iti kalam-ekna. Iti bulan ti Oktubre, napintas a kastania ti maar-aramid iti malem. No adda pay nabati a naukisan, ibati ni manongko dagitoy iti lamisaan iti bassit a siled (saan nga iti plato no di ket iti banio a nagrassa iti lana a nagtedted manipud iti lampara) ken iti agsapa, no bumangon iti uppat nga mapan agrabaho, riingennak ket itednak kadagiti kastania ket kunana kaniak: "Agmeriendaka". Nagtulnogak ken kinnanko ida gapu iti bisin, ngem kasla lana ti ramanda ken di maliklikan a nangted iti sakit ti tian. Impannakkel ti uliteg: - Ay-ayatek ti kabsatko a babai, isaganak pay ketdi ti kastania para kenkuana no naladaw pay laeng ti rabii -. Kinapudnona adda gura ni uliteg kadagiti matana.

No dadduma, duyaw, umap-apuy a nalabaga no makapungtot: uray babassitda, rinaut dagita a mata ti rupana. Bassit ken naunegda a kasla akikid nga abut nga agburburek ti gura kadagitoy. Kabayatanna, nagballigi ti disenteria ken igges. Sagpaminsan nga ikkannak ni manang iti sangakutsarita a lana. Daytoy ti mangyadayo kadagiti igges, nagmuregreg tapno kombinsirena ti bagina... kalpasanna nangrugi iti "prichentu": - Mazzai un vermu gruossu quennu ìa pagana, ùa u mazzu chi sugnu amin a Kristiano. Wenno iti Lunes mangngegmo, wenno iti Martes mangngegmo, wenno iti Miercoles mangngegmo, wenno iti Huebes mangngegmo, wenno iti Vinardì mangngegmo, wenno iti Sabado mangngegmo, matteia du jurnu ti Paskua u Viermu sturdudu a tierra casca.-

(Pinatayko ti nalukmeg nga igges idi maysaak a pagano ket ita, patayek isuna kas Kristiano. Iti Lunes Santo, iti Martes Santo, iti Miercoles Santo, iti Huebes Santo, iti Biernes Santo, iti Sabado Santo, iti agsapa ti aldaw ti Paskua ti naalipunget nga igges ket matnag iti daga). Diak ammo no kasano a nakalasad.

Ditoy a luktantayo ti parentesis.

Adu a tawen ti naglabas ket nagsakit ti tianko. Napanak nag-x-ray kadagiti makina a kas kadakkel ti maysa a siled. Inikkandak iti white pap tapno kitaek no adda ulser. Daksanggasat ta awan ti makita. Kinuna ti radiologist a gastritis dayta ket inikkannak iti sumagmamano a palliative tapno mapalag-anan ti ut-ot. Nakadanonak iti punto a diak makatian iti sangakutsara a danum. Agarup limapulo ti tawenko. Insingasing ni Paolo, gayyem ni Armando a taga-Piacenza, nga ipandak iti espesialista. Immay met ken ni Dr. Mazzeo. Saan a makastrek ti instrumento ti gastroscopy iti labes ti karabukob. "Diak ammo no

kasano nga isalakan daytoy a babai," kinuna ti doktor, "naserraan ti pylorus." Amin dagiti tattao nga addaan iti gastroscopy ket pimmanaw iti siled a nakatakder. Siak iti stretcher nga addaan iti IV. Inresetanak ti doktor iti napigsa nga agas iti dua a bulan. Idi nagsubliak saan latta a limmasat ti instrumento. Sabali pay a napigpigsay pay nga agas iti uneg ti tallo a bulan.

Lima a bulan kalpasan ti umuna a panagbisita nangruging a mangburak ti instrumento iti pylorus. "Mirakulo!" kinuna ni Dr. Mazzeo. Apaman a naikkat ti tubo adu ti saludsodna kaniak tapno maawatanna no naipasngay wenno gapuanan dayta. Rinugiak ti nagsangit: "Mabalin a ti lana nga inted kaniak ni Zizi sagpaminsan para kadagiti igges." Inkabil ti doktor dagiti imana iti buokna: "Lana? Ket sibibiagka pay laeng!". Iti panangituloyko iti panangagas, pasaray inulitko ti gastroscopy.

Gapu ken ni Doktor Mazzeo a nangispal iti biagko, ita kalpasan ti adu a tawen mabalinkon a tagiragsaken ti taraon babaen laeng ti sumagmamano a containment medicine.

Idi adda umawag kenkuana manipud iti balkonahe, pinagtalinaed ni manangna a nagtulid ti ulona. Kalpasanna, binalakadanda nga agtomar iti bassit a baso a ferroquine nga awan ti kargana. Kinombinsirna ni lakayna a gumatang ket iti agsapa inikkannak met iti baso.

Maysa pay, nagturay met ti patpatien iti dayta a balay. Kanayon nga agsakit ti ulo ni manongna gapu iti ininumna nga arak, ngem sigun kenkuana ti makagapu ket dakes a mata ti maysa a tao. Masapul a laksiden ti asawa a babai: nangala iti plato nga addaan iti sumagmamano a danum, nangibukbok iti sumagmamano nga asin ken maysa a tedted ti lana ket kalpasanna nangrugi iti prichentu para iti sakit ti ulo: - Oglu biridittu, ogliu santissimu, umayka iti daytoy a balay ket

pagtalawem daytoy morocchiu, ogliu biriditto, rummuarka ket pagtalawem daytoy mammucca... (Nabendisionan a lana, nasantoan unay a lana, sumrekka iti daytoy a balay ket pagtalawem daytoy dakes a mata, nabendisionan a lana, bumilegka ket pagtalawem daytoy a sairo...).

Daytoy a mantisa ti nabendisionan a lana, bayat a lumawlawaw, lapdanna, sigun iti pammatida, ti dakes a mata. Di nagbayag kalpasan dayta nawarsian ti danum iti uppat a suli ti siled ket naikkat ti sakit ti ulona.

Tapno maagasan dagiti sugat, napagtipon dagiti uleg iti lana, ken bassit a karne a pagaramid iti saba. Dayta nakabutbuteng a panaglalaok ket, kunada, di agkamali! Iti agsapa inikkandak iti sangabaso a danum nga addaan magnesia. Kalpasan ti apagbiit, amin nga agpigpigerger, masapul a rummuarak iti lamiis tapno mawayawayaan ti bagik. Idi nakaungarak impatuloddak iti maysa a babai nga agar-aramid kadagiti magic trick: rinukodnak manipud ulo agingga iti saka babaen ti tali ken dagiti horizontal a takiagko babaen ti isu met laeng. No awan ti maysa a pedaso maliklikanna ti ipapatay para iti dayta a tawen.

Uray no iti bukodda a wagas adda pammati dagiti manong iti Dios, kadagiti Santo, ken ni Madonna. Tunggal tawen idi maika-8 ti Setiembre magmagnada nga agturong idiy Tindari, iti santuario a naidedikar iti Nangisit a Madonna agarup uppat a pulo a kilometro ti kaadayona manipud iti ili. Sigud manipud idi agtawenak iti lima masapul nga aramidek dayta a penitensia.

Iti okasion dagiti panagperegrino iti Santuario ti Tindari, ti aldaw sakbay nga inaramid ti manang dagiti cappini (tsinelas) manipud kadagiti trapo. Naintiempuan ni Angkel a napan naganup ket inyawidna ti maysa wenno dua nga atap a koneho tapno agluto. Tapno nasayaat ti impresion, nangisagana met ti manang kadagiti napalamanan nga aubergine. Kimmita iti sarming ket

dinalusan ti rupana iti lupot. Iti dayta a panawen ti kanta a "Sadino ti ayan ti zazà, ti kinapintasko" ket uso ken nakaugaliak nga awagan daytoy iti "zizi".

Pimmanawkami idiy Tindari agarup alas onse ti malem tapno sumangpetkami iti parbangon. Nabannog ken nabannog gapu iti kinarabrabak, namin-adu a nagkiddawak iti nasam-it a danum, ngem dida ginatang dayta kadagiti puesto a kas kadagiti amin a dadduma a nabannog a tattao: nagpilada iti kakaisuna nga ubbog a masarakan iti asideg ti simbaan a naggapuan ti napudot a danum a naggapuan dayta saan a nakatulong dayta a nangpakalma iti pudot. Segun iti tradision, gimmatangda iti garbanzos, broad beans ken cannellini beans, kalpasanna napanda nagmisa, nagkararagda iti Madinuzza ket iti panaguarda naam-ammoda dagiti kabarangayanda ken dagiti kabagiak iti ama. Iti tengnga ti aldaw napankami nangan iti sirok dagiti kayo nga olibo iti aglawlaw. Nakababain ta nabannogak unay, dayta nga aldaw kinapudnona kanayon nga adda makaay-ayo a taraon tapno nasayaat ti impresion iti sango dagiti gagayyem. Karaman iti pangngaldaw ti atap a koneho a naluto iti urno, a di agbaliw a mapan aganup ti manong iti dua a rabii sakbayna, napalamanan nga aubergine ken sili, ubas ken homemade biscuits. Tapno makaawid dagiti gagayyem nangalada iti pamay-an ti transportasion: ti kotse wenno dagiti kariton a guyoden ti kabalio. Nagbuyaak, nagesignakon nga agsubli a magmagna. No laeng adda manong a kabaalak ti agsakay iti kabalio, ta no saan, nasakit.

Kapitulo lima - Dagiti kullaaw

Maipapan pay laeng iti suheto ti relihion, gapu ta kameng ti maysa a kakabsat ni manong, adda obligasionda nga agpudno ken makikomunikar iti Domingo ti Palma iti simbaan ti San Giorgio. Napasamak ti seremonia iti alas singko ti bigat, immuna nga impudno ti padi amin a lallaki iti maysa a kapilia, kalpasanna napan nga agturong iti confessional para kadagiti babbai.

Idi turno ni manangna, a nakasuot iti dakkal a nangisit a shawl, inyasidegna ti kawes iti rehas tapno abbonganna ti bagina agingga a mabalin: kasla masapul nga ag-chamomile inhalations. Impudnona ket kalpasanna: - Ita, turnom - imbagana kaniak. Uray no kayatko ti agkompesar bayat ti tawen, diak kabaelan. Inungtannak ni manangko: "Saanmo koma nga uyawen ti Apo, umdasen ti maminsan iti makatawen, ta no saan, saanka a maikari a mangala iti bunggoy ta mabalinmo ti agbasol uray kadagiti matam."

Agarup alas nuebe ti Nasantuan a Misa, panagkomunion ken dagus nga agawid. Kas iti gagangay, gapu kadagiti awan mamaayna a rason, nangruging nga agsapata ni manongna ket naaddaan iti nerbios a panagsarua. Napasamak dagiti di mailadawan nga eksena: no iti dayta nga aldaw gapu iti sumagmamano a rason adda kasapulan, dida makatupra, ta no

saan, ibellengda ti Apo manipud iti ngiwatda. No gapu iti didigra, alaenna ti kalub ti pitsel, tupraanna sa inumen manen ti likido nga addaan iti danum ken asukar. Bayat ti Lawas Nasantuan, nagtalinaed dagiti tattao iti ili uray iti rabii tapno tumabuno kadagiti sermon iti rabii nga inangay ti monghe. Idi Huebes naisagana dagiti colombe, maysa a masa ti biskuit a nadumaduma ti sukogna nga addaan kadagiti natangken a napaburek nga itlog a naipaburek iti danum ken anella, maysa a makasabidong a ramen a pangkolor. Iti Biernes Santo iti agsapa ti panagayunar sinarungkaranmi amin a simbaan a naarkosan kadagiti ramut ti trigo, kalpasanna inalun-onmi ti tallo a bulong ti apoko a babai (agas a ruot nga addaan iti nakaro nga angot) a mangipanamna iti pagimbagan iti intero a tawen.

Saan a kasapulan nga agtrabahoka iti aldaw tapno maliklikam ti pannakadangran ti Nailansa a Jesus, no agdaitka ket agtudo ti dagum, no nakitam nga adda peggad a mangdangran iti bagim, ken dadduma pay. Ta iti dayta nga aldaw, aniaman ti inaramidko, diak man la nadungpar, ta no saan, agsangit ni Jesus. Iti alas onse ti Sabado adda ti Misa ti Kappia ken Panagungar. Nangyeg amin dagiti ubbing kadagiti kalapati tapno umawatda iti bendision ti padi ket kalpasanna kanenda. Diak pulos naikkat dayta a pannakapnek ta masapul nga isalakanko ti kalapatiko babaen ti dua nga itlog para iti panagbiahe iti eskuelaan a naorganisar iti Martes kalpasan ti Paskua. Masapul nga idatonko ti itlog iti mannursuro. Iti aldaw ti Paskua ginatangda kaniak ti bassit a kordero a naaramid iti royal pasta, ti kabassitan tapno saan a makabusbos iti adu unay. Napalalo ti nakem ti uliteg isu nga insilnagna ti sapatosna iti dapu manipud iti kaserola a nabukel iti apuy. No ammo ni manangko a malpasna ti maysa a trabaho ket isuda ti mangbaybayad, balakadannak: "Saludsodem ken ni manongmo no isu ti nangiyeg iti kuarta."

Dandani masapul nga agdayawkami kenkuana a kas iti dua a babassit nga adipen agingga a nayakar ket intedna ti sangapulo a lire kenkuana ken lima kaniak. Diak magastos ti kuartak ta nairanta dayta iti alkansia. Naminsan imbagak ken ni manang a kayatko ti agay-ayam iti loteria. Immanamong ta namnamaenna nga agballigi. Ti kukuak ket kinaulbod. Kinapudnona nariknak met ti pannakadadael ti panagkawawesko no idilig kadagiti kaklasek: adda paldada, ngem saan a magustuan ni manangko ket napilitak nga agsuot iti full dresses. Nakasuotda amin iti puraw, kayumanggi wenno asul a kapas a medyas nga agingga iti tulang, masapul a mapnekak kadagiti medyas nga inaramidna iti kahel, maysa a kolor a babassit ti magastos ngem kadagiti dadduma. Insuotko dagitoy iti ngato ti tulang a sinuportaran ti elastic band, ngem ti kadakkelan a parikut ket, no awan ti saka, makadanonda agingga iti gurong. Iti rabawna nagsuotak iti ababa a medyas nga addaan iti posas. Umdasen ti marginalized-ak ken masapul met nga agtakderak gapu kadagiti kawesko. Iti lima a lire planok ti gumatang iti mas disente a paris ti medyas nga isuotko iti agsapa sakbay a sumrek iti klase. Naserraan ti tiendaan iti dayta nga aldaw. Diak makaawid nga addaan iti kuarta ta nasarakan koma ni manang. Napanunotko nga ilemmeng dagitoy iti sirok ti bato iti igid ti riles ti mula. Nagtudo iti rabii ket, gapu ta naaramidda iti papel, naan-anay a nawarawara, kas naamirisko iti kabigatanna idi napanak mangala kadagita.

Sangapulo ket lima nga aldaw ti naglabas ket dinamag ni manang no nangabakak iti loteria. Uray idi diak napudno ket wen ti imbagak. Saan a pulos a simmangpet dayta a kuarta. Iti Biernes Santo, bayat ti prosesion kas pammadayaw ken ni Our Lady of Sorrows, panagkitana iti mannursuro kiniddawna kenkuana dagiti panangilawlawag. Matmatayak idi iti bain. Natural a dina ammo ti amin, isu a nakaawatak iti dua a saplit

manipud ken ni manang iti sidong ti nakaro a panagkitana. Kanayon a situtulokak nga ageskuela, ngem nakapuy ti resultana. Awan ti makaawat kaniak ken kanayon a maitandudoak gapu kadagiti rekomendasion, isu a kalmado ni nanangko ta kanayon nga agadaldak. Nasayaan ti kasasaadko iti pusa laeng, agingga nga iti maysa nga aldaw nagsubli ti nabartek nga uliteg manipud ili nga addaan iti sumagmamano a tripe ket nangala ti animal iti maysa a pedaso tapno taraonanna ti bagina. Innalana ti musket nga imbati dagiti soldado, pinatayna iti nalawa nga away. Dakkel a pannakaupay dayta kaniak.

Iti oras ti panagirik napanak nagpukan kadagiti bukel ti trigo ken sebada a nabati iti talon dagiti kaarruba, inkabilko iti supot sa impan iti gilingan ni Mrs. Tindara iti karayan. Kalpasanna, innalak ti arina idiy Novara iti kasinsin ni nanangko a gapu ta maysa a balo nga addaan iti dua a babassit nga annak, napan nagkolekta iti kayo iti kabakiran iti agsapa ket sinilawanna ti urno tapno mangisagana iti tinapay para kadagidiy nangiyeg kenkuana iti arina, a nakagun-od iti sumagmamano a kuarta ken sangkabassit a tinapay para kadagiti ubbing.

Idi Setiembre, idi naluom dagiti igos, simmang-atak kadagiti mula ket pinulpitko dagiti naimas a bunga, nga inkabilko dagitoy kadagiti basket ti tubo a naibitin iti kawit manipud kadagiti sanga. Naputed dagiti igos ken nabaybay-an a mamaga iti init iti maysa a canopy. Kalpasan ti sumagmamano nga aldaw nagbalinda a namaga. Naimula kadagiti dadakkel a basket ket makan dagitoy no kalam-ekna. Kadagidi napintas a panawen, immay ni Mrs. Masansan a mapanko sarungkaran. Isu ti ina ti adu nga annak. Maysa kadakuada, ni Carmelo, ti epileptic. Sagpaminsan a saanen a masarakan. Napan binirok ti madandanagan nga ina ket kimmuyogak kenkuana a dandani aglinglingay.

Idi addaak iti maikalima a grado kiniddaw ti maestra nga

ipakaammomi kadagiti dadakkelmi nga ipandakami iti sine tapno buyaenmi ti pelikula a "The Little Alpine". Dagiti manong: "Saanka a mapan mangkita iti dayta a basura." Nangngeg ti kasinsinna ti padi a kasungani: "Masapul nga ibaonmo, diak met nakita." Kalpasanna, natignayda ket nakapagpanak.

Adda simmangpet a pakete manipud ken ni nanang nga addaan iti dulce. Adda inyegko idi iti eskuelaan. Panawen idi ti bisin ken uray dagiti dulce ket agkurkurang. Nangisuro ti kabsat a babai ti maestrak iti maikapat a grado idi addaak iti maikalima a grado. Nagkiddaw iti dulce para iti bassit a balasitang a napanglaw ngem siak a masakit ket binaybay-ak amin dagitoy para kenkuana.

Idi 1945 nagsubli ni tatangko idiay Domodossola. Nakitak manen idi Abril 1946 ket kaduana ni nanangko a mangnamnama iti maladaga.

Agarup sangapulo a naragsak nga aldaw ti binusbosko a kadua dagiti dadakkelko. Masansan a mapanko sarungkaran da lolo ken lola ken ulitegko, isu a manganak agingga a kayatko ken adu ti ininumko a soda manipud ken ni lolak a naglako kadagita. Kamaudiananna kayat ni nanangko nga ikuyognak idiay makin-amianan nga Italia, ngem ni manangko, a kanayon nga ulbod ken managimbubukodan, kinombinsirna a baybay-annak kenkuana. Addaak idi iti maikalima a grado, a kanayon a marigatan gapu iti kinarabrabak. Bayat dagiti aldaw ti eksamen dimteng ti damag ti pannakayanak ti bassit a kabsatna. Naan-anay a naragsak, ngem naliday iti isu met laeng a tiempo, nagsangit gapu iti ragsak ken ut-ot. Nalabit gapu iti daytoy a rason inpromotenak ti maestra uray diak pay linuktan ti ngiwatko bayat ti eksamen. Iti dayta a tawen nangipasdekda iti seksion ti haiskul iti purok ket dandani amin a kaklasek ket nakasaganan para iti entrance exams tapno makastrekda iti dayta. Para kaniak

awan ti gundaway: kombinsido dagiti manongko a kullaaw laeng ti ageskuela iti kasta a kita ti eskuelaan. Kinapudnona, apaman a malpasda ti haikul masapul a mapanda idiy Messina para iti master's degrees-da. Masapul a panunoten dagiti dadakkelko ti panangipatulodda iti kuarta para kadagiti libro, awan koma ti nagastosda. Intultuloyko ti nagsangit gapu ta kayatko nga ituloy ti panagadalko. Kalpasanna, intukonda kaniak ti gundaway nga agpalista iti dua a tawen a propesional a kurso, maysa a kita ti nakapuy unay a middle school nga agpaut iti dua a tawen. Napan sadiay dagiti kakurapayan a tattao, uray kaskasano inawatko. Magmagna nga agsublisubli, agsapa ken malem timmabunoak iti kurso. Naglalaok ti pagadalan: intag-ay dagiti kaariwawa a lallaki ti imada iti direktor a mangisursuro iti matematika, natibkolda met dagiti Italiano ken Pranses a mannursuro. Naisuro kadagiti babbalasitang ti trabaho iti balay ken ti pannakaammo iti agrikultura kadagiti lallaki. Kinapudnona, awan a pulos ti nasursuromi. Nasayaat ti ganansiak gapu ta managbabain ken addaan iti dakkel a waw iti panagsursuro.

Sakbay a nagpatingga ti tawen ti panageskuela dagiti mannursuro insaganadakami para iti charity theater. Masapul nga agparangak a nakabado a kasla urchin iti kalsada. Adda ti kalo ni manongna, awan ti shorts. Idi imbagak ken ni manongko, impukkawna: "Maagka a mangikabil kadagiti bono." Diak napukaw ti pusok: Napanak ken ni Liezza nga asawa ti barbero tapno kiddawek nga umutang iti pantalon ti anakna. Isu nga iti malem ti pabuya nagbadoak a kasla urchin iti kalsada, iti baet ti adu a palakpak ken kinadesperado dagiti manongko, a presente kadagiti agdengdenggeg para iti okasion.

Daksanggasat ta uray dagita a dua a tawen ket limmabas ket nalpasko ti eskuelaan iti agnanayon a pampanunotek a nagtalinaedak nga ignorante a kas ken ad-adda ngem idi.

Kapitulo innem - Pangngaasim ta pakawanennak (Ti lawag dagiti bituen) .

Sangapulo ket dua ti tawenko idi immay ni nanangko a simmarungkar kaniak idi Agosto a kaduak ni tatangko ken ti bassit a kabsatko a lalaki a damo a nakitak. Ti pannakakitak iti bassit a rupana ti nangparagsak kaniak ken malagipko dayta nga aldaw kas maysa kadagiti kasayaatan iti biagko. Determinado dagiti dadakkelko a mangikuyog kaniak tapno agsubliak nga ageskuela, ngem ni manangko ti nanglapped kadakuada iti ideya iti maikasangapulo a gundaway: ibaonnak nga agbalin a managdait nga addaan iti namnama a makasursuro a naimbag iti trabaho. Ket kasta ti napasamak, a maikontra iti pagayatak. Pimmanaw dagiti dadakkelko ket nagtalinaedak idia Sicily a kasla maysa nga umel. Manipud idin awanen ti talna ken kanayon nga agsangsangitak iti nalimed. Kinuna dagiti manongko a sigurado a didak inayat dagiti dadakkelko a kas kadakuada, pinadakkeldak a kas iti anak a babai (sigurado a lumasat ti maysa nga anak a babai iti isu met laeng a saem a kas kaniak). Maysa nga aldaw napan ni manangko iti kalaingan a managdait iti ili, a nakasursuruan met ni nanang iti trabaho, tapno damagenna no tangdannak. Insungbat ti agar-aramid iti kawes

nga addan walo a babbalasingna ket dina mapaadu ti bilangda. Kabigatanna nangiyeg ni manangna iti sumagmamano nga itlog tapno kombinsirena ket kinunana: - Agsublika kalpaskan ti makabulan, nalabit maysa kadagiti aprentis ti pumanaw idia Turin ket agtalinaed a libre ti maysa a lugar para iti kabsatmo a babai -. Iti naintiempuan, kalpaskan ti makabulan, impatulodnak ni manangko iti laboratorio. Inawatnak ti agtutubo a babai, a saan a nasursurok ngem maysa ket kagudua a metro ti katayagna: "Sige, alaenka ta maasianka, ipagarupko a kaykayatmo ti umay kaniak imbes nga agtalinaedka iti away." ken ni manangmo." Saan nga interamente a biddut ti panangpanunotna iti kasta. Kabigatanna iti alas otso nagparangak. "Rugiam ti agwalis iti laboratorio," kinunana kaniak, "kalpasanna, bugguam ti suelo." Mangrugin nga ag-angot kaniak ti estoria. Inrugik ti nagdalus agingga a kabaelak. Bassit ti katayagna, sangapulo ket dua ti tawenko, ngem walo ti langak.

Diak ammo ti agbuggo iti suelo: iti away ket naaramid iti bato ken iti purok, nga ayan ti baldosa, saan a pulos a binugguan ni manang tapno saan a mabannog dagitoy. Inkagumaak nga aramiden ti amin a kabaelak, ngem inawagannak ti agdadait nga asno ta diak pay nagbuggo a nasayaat. Iti alas nuebe simmangpet dagiti trabahador ket rinugianda ti naginteres iti baro a panggep (bassit a balasing). Kinitadak amin buyogen ti angin ti asi. Nangngegko dagiti palawagda ket nasdaawak ta diak ammo dagiti nasken a banag iti biag. Sagpaminsan nga ikkandak iti sumagmamano a trabaho a panagdait, banag a diak kayat nga aramiden, kanayon a napait gapu ta diak makaadal. Adda positibo a paset ti aldaw: iti tengnga ti aldaw, saan a kasapulan nga agsubli iti away, siuulimek a mangan iti pagtaengan, nangiwaras iti napkin iti lamisaan, inset-upko ti baso, botelia ti danum ken plato. Iti ababa a panna, tapno mangan iti maysa a

pedaso ti natangken a tinapay ken keso tinagiragsakko ti panangisaad iti lamisaan a kas iti amin nga ordinario a tattao. Kalpasan ti pangngaldaw napanak iti maysa a kaarruba nga in-inauna iti siam a tawen ngem siak ken agdadait. Timmulong a nanglukat kadagiti matak iti kinanaive-ko. Nakipagnaed kenkuana ni nanangna, maysa a kabsatna a babai nga addaan iti saka nga elepante ken sabali pay nga invalid.

No dadduma, awisendak a mangan iti sangamalukong a sopas. Kiniddaw ti agdadait a tulongak nga ag-cross-stitch a panagborda kadagiti kawes dagiti ubbing. Naminsan naaddaan iti krisis ti ladingit ket pinanawak ti trabaho a kagudua a naaramid. Iti sabali a gundaway, gapu iti kinarurod, innalak ti dapu manipud iti brazier ket immulak iti igid ti agdan. Kinunada: "Siasino ti adda sadiay? Adda kadi sakit a maalaak?". Kamaudiananna naawatandak ken pinakawandak.

No dadduma, sumang-atak kadagiti madre ti pagulilaan ti Antoniano tapno makiay-ayam kadagiti ulila. Naapalko bassit ida ta naurnos ti panagbiagda kadagiti aldawda. Nanganda a kanayon a nasayaat ti pannakaisagana ti lamisaan, kalpasanna agay-ayamda ket kamaudiananna kadagiti naikeddeng nga oras indedikarda ti bagbagida iti debosion ti Dios babaen ti panagkararag. Napanunotko: - Nagasatda, awanen dagiti dadakkelda ket kaskasdi a nasayaat ti panagbiagda kadagiti madre, idinto nga addaanak kadagiti nagannak ngem mapilitak nga makipagnaed kadagitoy nakaam-amak nga uliteg -. Diak ammo, tapno maliklikan ti sumaruno a makauma a panagimbestigar, sagpaminsan a mapanko sarungkaran ti maysa a manang iti ama nga agnanaed iti purok. Kiniddawko kenkuana ti kuarta a mangipatulod iti surat kadagiti dadakkelko a mangipakpakaasi kadakuada nga ikuyogdak.

Idi Nobiembre ti kada tawen impandak iti Sant'Ugo fair a

naangay idiy Piano Vigna. Iti daytoy a lokasion dagiti lolo ken lola iti ama ket nangipasdekda iti maysa a shed a nangisaganaanda iti inihaw a karne ken sausage nga inlakoda a kadua ti nasayaat a baso nga arak. Para kaniak maysa dayta a gundaway a makikadua kadagiti kabagiak iti ama, makaraman iti nasayaat a karne ken uminum iti namaris a soda, kitaek dagiti puesto a paglakuan kadagiti brazier, parol, damili a kaldero, quarts ken bumbaelli.

Kabigatanna napankami manen idiy Badia Vecchia para iti piesta ti Sant'Ugo, maysa a misa, bassit a prosesion ken kalpasanna manen iti tiendaan da lolo ken lola a nangitukon kaniak iti sausage, tinapay ken soda, daytoy ket naibukbok manipud iti bassit a botelia a naserraan iti bola iti makin-uneq.

Naminsan sakbay ti Krismas napankami idiy Messina iti 3 nga aldaw. Nakiturogkami iti maysa a kabagianmi. Diak bassit nagustuan: imbagana kadagiti manongna a tinakawna ti itlog iti maysa a mannalon iti tiendaan, a nangsinga kenkuana. Nasursurok idi iti katekismo a dika koma agtakaw. Iti malem napankami a kadua ti balasangko iti maysa a gentleman nga agar-aramid kadagiti estatua. Tapno agbalinak a naparabur, inikkandak dagiti manongko iti kuarta a paggatangko kadagito. Iti nagrasa a lamisaan ti Castrangia nabaelak ti nangibangon iti eksena ti pannakayanak. Babaen kadagiti sanga ti asparagus ken sumagmamano a cotton flakes nangbukelak iti kubo. Iti malem tinagiragsakko ti atmospera ti dua a kandela a naparsua kadagiti ukis ti walnut a nabasa iti lana ken maysa a pedaso ti tali iti abay ni Baby Jesus. Inapresiar met ni Angkel Michele ti ideya ket kayatna a gunggonaannak: "Ntoia, ukis ti dua a prickly pears

Idi nagsardengak a maturog idiy Novara nga agmaymaysa, bayat ti Christmas novena napanak ken ni kaarrubak nga Antonietta iti serbisio a naangay iti alas 5 ti bigat iti simbaan ti

Annunziata. Iti likud ti simbaan ti sakrista ti nangipaay kadagiti tugaw iti bayad. Insangpetmi dagitoy manipud iti pagtaengan. Iti panagsublimi sinarungkaranmi ni Carolina, ti washerwoman ti inheniero, a nasapa nga agtartrabaho iti bigat iti sirok ti agdan. Iti dayta a tiempo napannan nag-draw iti danum manipud iti ubbog ti San Francesco nga addaan kadagiti dadakkel a quartz, tapno punnuenna ti kayo a tub. Kinunana: "Caùsi, agurayka ditoy, kitaek no adda nabati a biskuit dagiti gentlemen idi rabii, tapno makapamigatka". Dandani saanen a nagsubli nga awan ti aniamanna. Inawisko ni Antonietta a sumang-at ket sinindianmi ti brazier. Idi awanen ti sabali a makan ni Carolina napanak iti kosina tapno mangala iti maysa a pedaso ti natangken a tinapay ken sangabaso a "bumbaello" a danum. Nagsardeng kami agingga alas 8 nga agaramid ti doilies, kalpasanna nagpakada kami: Napanak iti workshop, napan ni Antonietta iti balayna tapno tulongan ni nanangna ta isu ti kakaisuna nga anak a babai nga addaan iti 8 a kakabsat.

Idiay laeng Novara nariknak a kasla maysaak nga umili. Idi napanak bisitaen ni lolo Turi dinalusak dagiti tawa na ket inted na kaniak ti "a srea" (a tip). Napanak gimmatang iti nail polish. Ginatangko met ti solvent tapno maikkat idi mariknak a maam-ammok dagiti ulitegko. Inusarko ti talcum powder kas pulbos. Ala: maysa nga aldaw binaybay-ak dayta iti rupak ket linasatko dagiti riribuk, panangsapsaplit ken pananginsultok. "Sadino ti nangalaam iti kuarta dayta a basura?". Ket kinunak: "Dimo makita nga arina?". Kabayatanna, immakar dagiti kaarruba iti sabali a sangakaarrubaan. Maysa nga aldaw inawisdak a mapan iti sirko. "Awan ti kuartak..." kinunak. Impabulodda dagitoy kaniak. Iti malem dagiti marino nga agturong iti laboratorio tapno tagiragsakenda ti pabuya: sunggo iti trapeze, ubbing a nakasakay kadagiti babassit a kabalio, elepante, payaso,

bambanag a di pay pulos nakita. Daksanggasat ta masapul nga alaek ti 8 lire.

Sumagmamano nga aldaw kalpasanna, bayat ti papanak idiy Castrangia, idiy San Salvatore naam-ammok ti ina ti kaeskuelaak nga addaan iti bag a napno iti nateng a ginatang kadagiti mannalon. Dinamagnak no mabalinko ti agsubli iti ili (gapu iti mentalidad ti panawen a mabain a mapan iti plasa agraman ti bagna!). Immanamongak, a pampanunotek ti makagun-od iti sumagmamano a kuarta babaen ti tip. Daksanggasat ta narigat a nakadanon iti balayna, ginunggonanak iti uppat a mani. Diak napukaw ti pusok. Nakagun-odak iti lira babaen ti panaglakok iti doily iti maysa a babai a taga-Fantina. Nangaramidak kadagiti karton a Pinocchios nga addaan kadagiti saka ken takiag a nayakar babaen ti tali. Dadduma nga ubbing ti gimmatang kadagita iti sumagmamano a sentimo. Sabali pay nga ideya: sunglasses para kadagiti napanglaw nga ubbing. Agsapsapul kadagiti transparent a kolor a kendi a wrapper iti sango dagiti bara. Babaen ti sugar paper pinutedko ti kuadro ket nabalinak a naala ti dadduma pay a sentimo. Kalpasan ti dua a bulan nabalinak nga insubli ti 8 lire.

Ti lolo, iti laksid ti kinalakayna, ti angkit ken hernia nga adda kenkuana sipud pay idi agtawen iti lima, inkagumaanna a singaen ti bagina iti away, yantangay dandani saan a pulos a napan simmarungkar kenkuana ti balasangna. Nasayaat ti kasasaadna bayat ti dua a bulan ti kalgaw idi simmangpet ti manugangna manipud Messina: linabaanna dagiti kawesna ken binaliktadna ti balay tapno dalusanna ti amin a naurnong bayat ti tawen.

No agkitakami kunana kaniak: "Ti manangmo ket maysa a pannakaibabain, saanmo a mabalin a pagsagabaen ti nakurapay a lakay a kasta iti rugit." Iti malem napanak nag-report, ngem

binabalaw ti manang ti katuganganna: - Isu ket umili, mabalinna a panunoten ti bagina no ania ti kayatna -. Ket insungbatko: "Husto ti kunam, nakitak ti panagdalus nga ar-aramidem: binungguam pay ketdi ti urinal iti acid ket nagbalin manen a nasileng." Iti daytoy a punto intedna kaniak ti saplit gapu ta dagitoy a banag ket saan koma a pagsasaritaan ken makarimonak.

Maysa nga aldaw inikkannak ni lolo iti kuarta ket gimmatangak iti songbook a pagsasaritaan dagiti babbalasingang iti workshop. Iti sumagmamano a panawen nabalinak nga inlemmeng dayta, ngem maysa a malem awan ti tiempok ket ti manong, gapu ta nadlawna, rinugianna ti nagsapata: - Uray daytoy naalas a basura, ita agbalinka a bully -. Kadagita a sasao inwarasko dayta iti rupana sakbay nga inaramidna dayta. Napukawna ti imatangna iti panagrebeldek, inbabana ti sinturon ti pantalonko ket rinugiannak a kabilen iti naranggas. Agarup sangapulo ket tallo ti tawenko ket isu laeng ti gundaway a kinunana ken baketna: - Nangngegko nga adda babai a pumanaw nga agturong iti amianan nga Italia, kuyogen ti kabsatmo a babai iti purok ket ibaonmo a kaduana kadagiti dadakkelnan -. Iti dayta a kanito nariknak ti ragsak, nalipatankon pay ti saem dagiti kabkabil nga innalak, sa napanak nagtugaw iti ruot a sipapanunot. Mangruging nga agtinnag ti sipnget, napanunotko, bayat a simrek dagiti anniniwan ti rabii kadagiti sanga dagiti kayo ken simmang-at ti nalag-an a nalamiis nga angin manipud iti karayan.

Nagsadagak iti kayo a walnut ket nakaturogak a mangmatmatmat kadagiti ulep. Adu ti natagtagainepko, bunggoy dagiti namaris nga arapaap. Inapros ti nalag-an nga angin ti rupak. Linuktanko dagiti matak ket karkarna ta pagay-ayatko dayta a lugar a kanayon a kagurak ket naamirisko iti umuna a gundaway buyogen ti pannakasdaaw a nasilnagan laeng dayta babaen ti lawag dagiti bituen. Pinalubosak ti bagik a mapan iti

daytoy a kasasaad ti pannakabaybay-a, natagtagainepko manen. Ti ragsak a kasla misterioso a pluido simrek iti bassit a kinataok iti tedted. Saanak a nasam-it nga ubing. Nakurba dagiti sakak, ta nagnada kadagiti natadem a babassit a bato ti waig, ngem nairuam itan ti intero a bagik, ken uray ti kararuak, a mangrimon iti amin a mabalin a kasla nasam-it ken nalamuyot. Ngem ipudnok a nagsayaat dayta ababa a pannaturog iti dayta a malem ket diak pulos nasarakan manen. Siguro dayta ti gapuna a malagipko pay laeng. Kellaat nga adda ima a nagsaad iti abagak, simmangpet ni Manang Antonia ket iti bukodna a wagas, kellaat a riniingnak: "Agawidtayo. Inton sumangpettayo, agepem ti ima ni manongmo ket ibagam kenkuana - Pangngaasim ta pakawanennak -". Ket kasta ti napasamak.

Iti dayta a malem napanak naturog nga agpigpigerger, diak makaturog iti dayta a rabii ket binusbosko dagiti oras iti naariwawa a panangsegsegga iti aldaw. No maturogak a diak mapupuotan, kellaat a makigtotak a kasla gapu iti awag wenno panagkigtot ti puot, a kasapulan a siririingak ken agsakit ti ut-otko ken awan ti ikkannak iti panaginana. Binusbosko ti nabati a tiempo a nakalukat dagiti matak, a sinukimatko dagiti monster nga inguyod ti sipnget ti rabii kadagiti diding ket, nga awan ti pigsak nga agaramid iti aniaman, nagsangit ken nagsangit. Ngem saan a nakalkaldaang nga ikkis, sabali pay a diak madlaw. Kabigatanna diak napan iti laboratory ta kasla mapa ti bagik, nasugat unay. Nagsubliak laeng kalpasan ti makalawas idi nangrugin a kumapuy dagiti karatula.

Kapitulo pito - Emilia

Iti malem ti Domingo napanak iti orphanage a kaduak ti sumagmamano a gagayyem: maysa a madre ti nangilawlawag kadakami iti Ebanghelio iti nasayaat a wagas babaen ti sumagmamano a mainaig nga angaw. Anian a ragsak ti panangbusbos iti dayta nga oras a siraragsak. Maysa nga aldaw imbagana kadakami a sumangpet ti obispo ti Messina inton Oktubre para kadagiti Kompirmasion.

- Itag-aymo ti imam no kayatmo daytoy a Sakramento tapno maipakaammok iti arsopadi a ni Monsignor Salvatore Abbadessa
- Gapu ta diak ammo no ania ti aramidek, sibabain nga intag-ayko ti imak. Sumagmamano nga aldaw kalpasanna imbagak ken zizi. Nabainan: masapul nga agsapulkami iti madrina. Insingasingko kenkuana ti balasang ti kartero, ni Miss Rina, maysa nga agtutubo a mannursuro. Kasano a maisaludsodtayo kenkuana? Kabigatanna napanakami iti balayna ket immanamong. Idi Oktubre 9, 1948 iti malem napanak a kaduak dagiti gagayyemko idiy Mother Church tapno agpudno. Kabigatanna napanak iti agsapa iti balay ni madrina, a nangted kaniak iti filigree a pulseras a naabel kadagiti babassit a puso. Rinugiak ti nagrag-o. Iti alas 11 napanakami nakimisa. Simmangpet ti obispo ket rinugianna ti nangrampak iti Nasantuan

a Misa. Bayat ti interval nagpilakami iti central nave ket saggaysa a pinasingkedannakami. Apaman a nalpas ti Misa, saan pay ketdi nga indaton dagiti uliteg ti kape ken ni madrina. Kinablaawanda laeng babaen ti basta panangawagda kenkuana iti "commare".

Malagipko nga idi ubingkami, idi agsublikami manipud Castrangia, sakbay a simmangpetkami iti purok adda kapilia a naidedikar iti Mangisalakan. Nagsardeng ti zizi iti apagbiit ket kinunana iti napigsa a timek "oh mothers, oh mothers...". Impagarupko a kararag dayta. Idi lumakayak naawatak nga awaganna ketdi ti pimmusay nga inana, ta adda ti sementerio iti ngatuen laeng ti kapilia. Diak pay pulos napasiar iti sementerio ta saan pay ketdi a napan ni zizi iti fiesta dagiti Santo. Ammok nga iti dayta nga okasion gimmatang dagiti tattao kadagiti sabong ken ni Miss Signorino iti lugar a maawagan iti "Fussadello" ken dandani napanda iti prosesion tapno arkosanda ti tanem dagiti ay-ayatenda. Naminsan insingasingko ken zizi: "Apay a ditay mapan sarungkaran met ti tanem ni nanangmo?".

Insungbatna nga agladingit. - Awan serserbina ti mangawag kadagiti "inna - inna" no dimo kayat nga iyeg kenkuana uray maysa a sabong. - Kadagito y a sasao dandani naggunay. Napankami idiy Fussadello tapno gumatang iti sumagmamano a krisantemo. Iti All Saints' Day napanak inawagan ni lolo Turi tapno ipandakami iti tanem dagiti "innaNabiit pay a pinabangon manen ni lolok dayta a tanem gapu ta bayat ti gubat ti kakaisuna a bomba a natnag iti sementerio ti nangdadael iti dayta.

Uray no maipagpanakkelko a nangabak iti sabali a laban, aldaw ken rabii ti kaadda ti pampanunotko kadagiti dadakkelko. Pinadasko a singaen ti bagik idi addaak iti lab. Rinugiak a tagiragsaken ti agdait: insaganak ti wadding para kadagiti shoulder pad, inpuyotak ti charcoal iron. Idi napudot ti landok plantsa dagiti dadakkel a babbalasingang dagiti pedaso tapno

makaaramidda kadagiti kawes. Tapno agtalinaed a naingpis, naikabil iti murdong dagiti timbang a naidaiten iti nagbaetan ti dua a laso. Napanak gimmatang kadagito y ken ni padrinok nga aglaklako iti material ti riple. Pellets dagito y a masapul a patadek babaen ti martilio. No maminsan, pinatadko pay dagiti ramayko... Kabayatanna, inangay ni Mrs. Orlando ti paid cutting courses para kadagiti natataengan a babbalasing. Nakatugawak iti adayo ngem dumdungegak tapno adda maawatanko manipud kadagiti leksion. Naminsan kinuna dagiti uliteg a mapankami idiy Fantina tapno sarungkan ti "commare" ken ti "compare" Naminsan dinamag ti madrina zizi "Mano ti tawenmo?" Ket zizi: - Nasipngat dagiti matak, diak malagip - (no awan ti panagkitak, diak malagip).

Iti tip ni lolo Turi napanak gimmatang iti maysa a pedaso ti berde a tela, tapno masubok ti kabaalak nagaramidak iti palda. Dimteng ti aldaw ti panagawid ni Fantina (dua nga oras a magmagna). Bimmangonkami iti alas 4. Kayatko a sorpresaen ni Zizi babaen ti panangisuotko iti paldak. Akikid unay dayta a dandani diak makapagna. Idi nakitada ti pinarsuak rinugianda nga imbaga: - Pinadakkelmi daytoy ket ita ta mangruging nga agtubo ket agtignay a kasla kullaaw. Mabainnatayo. Ket intudok: "Saanko nga alaen daytoy, no kayatmo ket kastoy, no saan, mapanka!" Ngem iti pusok napanunotko "kasano a magnaak iti kasta a nairut a palda...". Simmangpetkami iti destinasionmi uray kaskasano. Dinamag ti koma no sadino ti nakaaramidak iti kasta a napintas a palda. - Sa figi illa - (inaramidna a mismo) insungbat ni zizi. - Isu nga no masapul nga agdait tayo ti maysa a banag umay kami kenkuana -. Kullaaw pride...

No dadduma iti ili ket makakitaak kadagiti banag a nangpaladingit kaniak. Tuleng nga umel ni Emilia, nalabit awanan pagtaengan. Dandani inaldaw a lumabas iti kalsada a

pagnanaedak. No adda nasabatna ikabilna ti imana iti ngiwatna. No dadduma, itukon dagiti tattao ti maysa a pedaso ti tinapay, ngem adda dagidiay di nainsiriban a mangted kenkuana kadagiti ukis ti keso ket kalpasanna naglemmeng tapno makitada ti reaksion: nagtugaw ti nakurapay a balasitang iti agdan ti ridaw ket indungparna ti ulona iti diding. Maysa nga aldaw bayat ti panagturongko iti tiendaan tapno mangala iti sinulid nangngegko ti napigsa a timek ni Antonio, ti bulsek a lalaki. Manipud iti abbey, a masarakan iti tuktok ti ili, impakaammona a simmangpet dagiti sardinas. Iti sumagmamano a lira manipud iti tip ni lolok a nabati, napanak iti tiendaan ti ikan tapno gumatang iti dua nga onsa. Iti tengnga ti aldaw sinindiak ti paglutuan iti uring, inlutok dagiti sardinas ken inkabilko iti maysa a pedaso ti sugar paper. Idi nakitak ni Emilia a lumabas intedko dagitoy kenkuana. Masmadaaw a nangmatmat kadakuada ket immisem bassit tapno agyaman kaniak. Nakitak a nakatugaw iti gagangay a ruangan, a dina inkabil ti ulona iti diding, no di ket inkabilna dagiti nalukmeg a ramayna iti ngiwatna. Iti dayta nga aldaw diak nangan: masapul a dalusak ti paglutuan manipud kadagiti nabati nga ember tapno saan a maawatan dagiti manongko dagiti gannuatko.

Limmabas ni Angela iti dayta a kalsada agarup tengnga ti aldaw a kaduana ti anakna a ni Nino, maysa a baldado a magmagna ngem agsasao nga addaan iti senias. Napanda nga addaan iti timba a nangala iti sopas manipud iti pagulilaan. Maysa nga aldaw agmaymaysa ni Nino iti baldena, iti asideg ti balayko dua a lallaki ti nanguksob kenkuana ket nagtarayda. Saanna a maguyod ti pantalonna. Awan ti underwear-na. Sibabain a bimmabaak tapno kawesak. Dayta ti umuna a gundaway a nakakitaak iti lamolamo a lalaki. Asi pay no ammo dagiti uliteg, eskandalo koma.

Iti maysa kadagiti adu a surat a naipatulod kadagiti dadakkelko inyebkasko ti tarigagay iti relo iti pulso. Gapu ta naammuak a naggapu ni Mrs. Agostina manipud Domodossola, napanak kinita. Apaman a nakitanak inarakupnak ket inikkannak iti pakete nga impatulod dagiti dadakkelko. Linuktanko ket nasdaawak a nakasarakak iti kayumanggi a dutdot ti kordero nga addaan kadagiti kulot a kas kadakkel ti ramay, maysa a felt a sombrero ken maysa a kahon nga addaan iti relo. Agpigpigergerak iti ragsak bayat ti panangikabil ti señora iti pulso. Inikkannak iti sangabaso a danum tapno matulongannak nga umimbag ket nagtarayak nga agawid. Kabigatanna idi immay dagiti ulitegko idiy Novara kinunada a no isuotko dayta a dutdot ipagarupda a nauyongak: awan ti akinkukua iti ili iti kasta. Insuotko dayta buyogen ti panagpanakel uray kaskasano. Isublik ti manggasko tapno madlaw ti amin ti bassit a relo. Masansan nga itedko iti tali, isu nga iti apagbiit a tiempo naburak. Iti ipapano idiy Castrangia naam-ammok ti sumagmamano a nataengan a nagsaludsod kaniak iti oras. Tapno diak makaaramid iti dakes nga impresion, kinitak ti di matarimaan itan a naburak a relo ket kinunak a nalipatankon nga i-wind dayta. - Agyaman la unay -. Kinablaawandak ket intuloyda ti panagdaliasatda.

No idilig kadagiti gagayyemko ket bassit ken naingpis, "developed" amin dagitoy. Iti maysa a surat dinamag ni nanangko ken ni zizi no "nadur-as"ak a kas ken ni adingko a Rosa. Ngem para ken ni Zizi ti panagsarita maipapan kadagitoy a banag ket maiparit. Dina ammo nga ammok amin maipapan iti biag. Rebellious as always, imbagak kenkuana "Saanak nga 'miss' gapu ta malnourished ak". Ket isu: - Ania ti ibagbagam? Kanayon a suportaranmikayo. Maysa a malem matmaturogak idiy Castrangia ket nariknak ti sakit. Nalamiis ti ling-etko. Gapu ta impagarupko a panungpalan dayta, nagkararagak, nagsangit ken

rimmuarak iti nasipnget tapno agi-ihlak iti sumagmamano a tedted. Ket kinunada: "No bumangonka pay iti maysa a gundaway, danogka!". Nalabit ti Madonna ti Tindari ti nangsalaknib kaniak. Nagsubliak iti garami a kutson ket nakaturug. Kabigatanna iti laboratorio idiy Novara nakitanak ni Miss Assunta a nakarkaro ngem iti gagangay. Idi inyeg ti serbidora ti kape ken gatas nga addaan iti toasted slices a kas iti tunggal agsapa, intukonna met kaniak.

Kapitulo walo - Ti panagtayab dagiti alimon

Babaen ti panangbusbosko iti adu a panawen idia Novara, kasla nagbaliw ti biag: nalabit gapu ta napanak sinarungkaran ni lolo Turi ken siraragsak a naki-chat kenkuana a di masingga iti intero a malem. Adu nga estoria ti imbagana kaniak maipapan iti biagna ken no kasano karigat idi ti kaaddana. Maysa pay, iti panagnaedko idia Novara naaddaanak iti gundaway a mangsaksi kadagiti napateg a pasamak a napasamak iti ili. Kangrunaan iti amin, dagiti dadakkel a narelihosuan nga aramid, dagiti prosesion, dagiti bautismo, dagiti pammatalged, ngem ad-adda ngem iti aniaman dagiti seremonia ti kasar, ti nangtignay kaniak. Idi malem a marambakan dagiti kasar, dandani kanayon a mapankami agkita kadagiti gagayyemko iti simbaan ti San Nicola.

Maysa a malem nakitak ti maysa a nobia a nakapuraw ti bado a rimmuar a kaduana ni tatangna. Puraw a kasla niebe, kasla munieka, napintas unay! Ni Carmelina ti nangasawa ken ni

Filippo. Naan-anay a nakipagriknaak ken nag-daydream-ak: "siasino ti makaammo, maysa nga aldaw mabalin a mapasamak met kaniak...".

Kadagidi nga aldaw adda karkarna a sensasionko, adda baro ken karkarna iti angin, adda premonitions-ko. Natalnaak ken ur-urayek ti maysa a naisangsangayan a pasamak a mapasamak. Ket kinapudnona saan a nagbayag ti pasamak. Agarup tengnga ti aldaw gagangay a lumabas ti kartero. Maysa nga aldaw iti Hunio mangngegko ti timekna nga agpukpukkaw: "Campo, adda koreo". Innalak ti surat, naggapu... Domodossola! Nagsurat ti ina iti kabsatna a babai.

Kellaat a linuktak agingga a dandaniak napigis ken binasak, adda ti damag nga ur-urayek iti intero a panagbiagko: agarup Setiembre 12th umayto ni nanangko idiy Sicily tapno alaennak ken itulodnak iti amianan! Ita maysaak nga agtutubo a babai, agur-uray kaniak ti masakbayan ket masapul nga agbirokak iti trabaho. Gapu ta ammok ti reaksion ni manangko, gapu iti kinaannad inlemmengko ti surat iti baba ti garapon a naglaon iti baybay ti basura: no nabasa ni zizi, nakurapay kaniak... No dadduma ni Manong Micherillo, idinto ta saan agtartrabaho kadagiti purok, immay iti tiendaan idiy Novara. No dadduma immay a kaduana ni zizi ket, naalarma, kinunana: "Ni nanangmo ket saan a nagsurat iti apagbiit, adda la ketdi napasamak kenkuana...". Siak, iti sabali a bangir, mabutengak amangan no sumangpet ti sabali a surat nga addaan iti sumagmamano a pammalubos. Maysa nga aldaw, kinapudnona, simmangpet ti maysa, ngem naimbag laengen ta awan ti aniaman a panangtukoy iti panagbiahe idiy Sicily. In-inut a naglusdoy ni kalgaw para kaniak, diak makauray nga agpatingga dayta naariwawa a panaguray. Ti trabaho ti nakatulong kaniak a diak agpanunot ken mangbusbos iti tiempo agingga iti isasangpet ni

nanangko. Para iti piesta ti Assumption idi Agosto 15th amin dagiti tattao ket kayatda nga ipakita ti kinaeleganteda ken iti laboratorio ket kanayon nga adu ti aramiden, ad-adu ngem iti gagangay: adu a babbai ti kayatda nga ipakita ti baro a kawesda. Naidedikar ti August 13th kadagiti trabahador a makadait iti bukodda a kawes.

Kiniddawko idi ken zizi a gumatang iti tela tapno maipada kadagiti gagayyemko. Immanamong ket pinilik ti nalaka a beige a tela nga addaan iti asul a disenio ti knot. Ti agtutubo a babai iti talyer ti nangputed iti dayta para kaniak ket kiniddawna iti maysa a natataengan a trabahador a tulongannak a mangdait iti dayta. Iti aldaw ti party adda baro a kawesko a kas iti amin.

Adda met sumagmamano nga am-ammoda a naggapu idiaiy Fantina. Maysa kadakuada ti nakakita iti nalatak a nairut a paldak. Nangyeg iti maysa a pedaso ti tela ket dinamagna ken ni zizi: "Masapul nga agaramid ti kabsatmo a babai iti kawes para kaniak, nalaing unay iti dayta!". Innalak dagiti rukodna. Adda iti panunotko a modelo nga inaramid ni Miss Assunta para iti maysa a kostumer. Kiniddawko ti sumagmamano a tiempo tapno putdek dayta ken padasek. "Okey laeng, nadagsen bassit ti tela, maibagay iti otonio. Umayakto around September 20th."

Kabayatanna ni Carmelina, maysa a balasitang manipud iti laboratorio, inawisna amin a gagayyemna iti kasarna, nangselebrar iti maysa a malem ti Setiembre iti simbaan ti Matrix. Babaen ti pammalubos ni zizi napanak iti seremonia. Karaman kadagiti sangaili adda met ti maysa a babai manipud Domodossola a nangipakaammo iti umad-adani a ipapanawna: "Concettina, nabilangen dagiti aldawmo idiaiy Novara. Umayto ni nanangmo a mangala kenka iti mabiit."

Kalpasan dagiti nabaknang a refreshments nagawidak a siraragsak. Naglabas dagiti aldaw ket simmangpet ti piesta ti

Tindari idi Setiembre 8th, iti dayta a tawen ti atiddog unay a ruta a nagsugat iti karayan ket kasla saan a pulos a natangken ken awan patinggana a kas iti umuna a gundaway, kasla agtayabak. Idi nagsublikami idiy Castrangia impakaammok ken zizì nga agtalinaedak iti sumagmamano nga aldaw nga addaan iti naimbento a rason nga agtalinaed a naserraan ti laboratorio agingga iti maika-12. Iti dayta nga agsapa ket agpitik ti pusok. Nagpukankami iti sumagmamano a higos nga ipanda iti maysa a kaarruba ket nagturongkami idiy Novara. Iti kagudua ti dalan nakitak ni nanangko manipud adayo a bumabbaba iti riles ti mula. Nagtarayak nga immasideg kenkuana ket inarakupko iti amin a pigsak kadagiti babassit a takiagko. Rinugian ni Zizì ti nagpukkaw "Apay a kellaat nga immayka? Panagkunam, mabalinmo kadi nga alaen ni Concettina?". "Wen - insungbat ti ina - pumanawkami iti tallo nga aldaw". "Saanmo a kabaelan, masapul nga isaganam ti kawes para iti maysa a babai manipud Fantina". Sabali pay a rason dayta a mangtengngel kaniak. Nagtultuloy nga impukkawna. Sipapasnek a sagidenko ti langit babaen ti ramayko. Ti laeng pagbabawyak ket saanen a makabisita ken ni lolo Turi.

Iti malem ti maika-14, nangrabiikami. Linuktan laeng ni Zizì ti ngiwatna tapno insultuenna ni nanangko: "Kasano a maituredmo nga alaen kaniak, awan ti pusom, pagsagabaennak iti adu unay, diak ibilangka a kabsat a babai." Nakitak ni Micherillo nga aglulua iti umuna a gundaway. Iti sidong ti narangkis ken natangken nga ukisna a kas iti kayo, nabatad a nagtalinaed a naibalud ti sumagmamano a tedted ti sangatauan. Siak, iti sabali a bangir, nagbalinen a nalamiis a kas iti marmol ken diak pulos natignay.

Saanak a nakaturug uray maysa a panagkidem iti rabii, rinibu a kapanunotan ti nangkamat iti tunggal maysa a nariribuk iti panunotko ket diak makauray iti panagsangpet ti agsapa tapno

makapanawak. Inorder ti ina ti taksi manipud iti maysa a gentleman a nabirngasan iti "cauzi i lupi" (pantalón a lobo). Iti parbangon bimmangonkami, inaramidmi ti maudi a panangsagid agingga iti kartón a maleta ket nagpakadakami kadagiti manongmi. Iti ipapanawna, rimmuar ni manangko iti siledna a nakalulua, a nababa ti buokna, ket inwarasna ti bagina kadagiti saka ni nanangko, nga agpalpalama: "Ita, patayek ti bagik ket addanto ipapataymo iti konsiensiam iti nabati a paset ti bagim." biag! Pangngaasim, sika dawatek dayta iti turodko - kinunana - maysaak laeng a nakurapay a babai, agmaymaysa ken tratuen a kasla animal babaen ti ulbod nga asawa, awan ti mangay-ayat kaniak. Adingko a babai, dawatek kenka a saanmo nga alaen siak, kaasiam, awan ti karbengam a mangbaybay-a kaniak, dimmakel iti tengngami a kasla sabong ket ita awanen ti panagyaman!"

Buyogen ti naburak a buok ken rupa nga agtedtedted iti pitak, sinuntokna ti daga, nga inlunodna ti intero nga uniberso. Naawatan ni nanang a nagbalinen a napeggad ti kabsatna a babai ket mapukpukawen ti panunotna, saanen a makaanus. Nupay kasta, saan a naggunay, dina impalubos a matignay ti asi, tuleng kadagiti panangallilawna, kimmita iti adayo ket inur-urayna ti panagpatingga ti dramana. Idi nabigbig ni manangko a napinget ni nanangko, nagdardaras a simrek iti kuartona, a nangilibak kadakami iti maudi a panagpakada. Kellaat a pimmanawkami, nagsubli iti kalsada nga agkurno, bayat ti panagdaliasatmi nakitami a bimmassit agingga a nagbalin a bassit a nangisit a bola a nalaokan kadagiti bato. Nalabit naulpitak idi kenkuana, kas kadagiti laeng ubbing a mabalin nga aramiden, ngem malagipko a bayat ti panagadayok iti balayna a nasalakniban iti ima ni nanangko, idi nakitak a dandanin agpukaw iti imatangko amin a pungtotko ket kellaat a nagbalin a dungngo ket nariknak ti rikna ti

asi kenkuana (naammuak idi agangay nga iti sumagmamano a bulan agsangsangit kadagiti kalsada a kasla natayak).

Idiay Piazza Bertolami naglukat dagiti ridaw ti taksi. Manipud iti tawa inwagwagko kadagiti amin a nakitak agingga iti ungtu ti ili. Bayat ti panagdaliasat napaliiwko buyogen ti ut-ot iti pusok ti panorama ken ti ili nga in-inut nga immadayo iti panagkitak, nagulimekkami iti nabayag agingga a nakitak ti baybay. Ita, adayoak ken ni Novara, sigurado! Naglaban dagiti agsusupadi a kapanunotan iti panunotko ket diak makontrol dagitoy, kalpasanna nariingak idi inaprosannak ni nanang, a nangpakdaar kaniak a simmangpetkami. Kalpasanna, napalalo ti panagayatko iti dayta a pagilian a nabayagen a kagurak gapu iti naliday a panagbiagko. Iti estasion ti Vigliatore adda dakkel a pannakariro, adu a kas kadakami ti pumanaw nga agpaamianan nga addaan kadagiti karton a maleta ken dadduma pay a bagda.

Naggapu iti baybay ti naingpis nga angin ket nariknak ti asin a nangraman kadagiti bibigko. Napintas a rikna a nariknak iti umuna a gundaway. Kagudua nga oras nga inur-uraymi ti tren. Para kaniak baro nga angin dayta. Inkanta dagiti tattao ti nalatak a kanta a "Propesor, ibagam kaniak no ania ti immuna, ti manok wenno itlog." Agsubsubli ti amin manipud iti bakasion iti kontinente. Apaman a simmangpetkami idiay Messina nakitak buyogen ti pannakasdaaw dagiti kareson a naglugan iti ferry-boat. Katengngaan ti Setiembre idi ket iti dayta asul unay a langit iti ngatuen ti lingsat rinibu nga alimon ti agsirkulo. Babaen ti panagtayabda ket burdanda ti arapaapko: agsubli kamaudiananna tapno makipagnaed iti pamiliak. Inkagumaak a makita ti Dios iti tengnga dayta naraniag a likudan ket, uray no diak nakita, nagyamanak kenkuana manipud iti kaunggan ti bassit a kararuak. Kalpasan ti di mabilang nga oras dimsaagkami idiay Roma tapno alaenmi, kalpasan ti ad-adu nga oras a

panaguray, iti tren nga agturong idiy Milan, a sadiay adda sabali a panagbalbaliw ti tren nga agturong idiy Domodossola. Arapaap dayta. Iti dayta a tren, kinablaawan ni nanangko ti sumagmamano nga am-ammona. Agsalsaludsod ti amin no sadino ti naggapuanna ken no siasino ti balasang a kaduana. Saanda nga ammo nga adda sabali nga anakna a babai.

Napaliwko dagiti buya ti daga: Buyogen ti panagsiddaaw a nakitak ti Lake Maggiore ken dagiti isla, kalpasanna dagiti bantay. Dinamagko no kasano kabayag agingga a simmangpetkami, ta ammok nga adda ti ili iti ginget a napalikmutan kadagiti bantay. Simmangpetkami idiy Domodossola iti naladaw a bigat. Abuabuan ti langit, kasla napintaan met a nasipngget dagiti kalsada, magmagna dagiti tattao nga addaan iti determinado nga addang bayat a kumitkitada iti daga, uray dagiti kawesda ket nasipngget. Iti estasion agur-uray kadakami ni tatang a kaduak ti bassit a kabsatko a nakitak idiy Sicily dua a tawen sakbayna. Agek ken arakup. Bayat ti panagawidmi inkagumaak a takuaten ti lugar a di agbayag agbalinto a siudadko. Binilangko dagiti tawa dagiti balay ngem nakaad-aduda isu a napukawko ti kalkulasionko. Adu unay dagiti tawa, ken adu unay dagiti balbalay iti rabaw ti tunggal maysa. Nangato dagitoy isu a nayaw-awan dagiti matak iti tangatang.

Nariknak ti panagulaw. Rinibu a saludsod ti nagburburek iti ulok, nga umay ken mapan a di makaanus. Bayat ti panagdaliasat diak maibalikas ti uray maysa a sao. Kalpasanna iti pagtaengan adda manen sorpresak idi makitak dagiti kakabsatko a babbai, a malagipko laeng manipud kadagiti retrato. Ti sabali pay a sorpresa ket ti kosina nga addaan iti lababo, gripo ken gas stove (idiay Novara awan ti danum iti balay ken naglutokami iti kayo). Iti malem, immay simmarungkar kadakami ni Comare Grazia a

kaduana ti balasangna a ni Caterina. Uray dagiti kaarruba, kayatdak a sabten. Kabigatanna inkuyognak ni tatang iti sinean. Maysa kadagiti kapipintasan a rabii ti biagko a malagipko iti agnanayon, agingga iti maudi nga aldaw. Kamaudiananna addaak ken ni tatangko, sakbay nga inayatko isuna a kas iti panagayat ti maysa iti awan nga ama, ita dinayawko isuna ket kamaudiananna iti umuna a gundaway nariknak a nasalaknibak a kasla siak ti prinsesana. Iti ababa a panna, nariknak a kasla magmagnaak iti ngatuen dagiti ulep, nagdissoak iti sabali a punto ti uniberso.

Kapitulo siam - Ti ruangan ti langit

Sakbay a pimmanaw idia y Sicily, nabalinnannak ni nanangko a nagbirok iti trabaho iti furrier's ket kalpaskan ti dua nga aldaw, kimmuyog kaniak a nagtrabaho. Nasapakami a rimmuar iti balay iti agsapa: Naragsakanak unay iti daytoy a damag.

Iti pagserkan ket inabrasanak ni Miss Tilde a nangted iti dakkel nga isem ken iniggamannak, maysa a makaay-ayo ken mannakigayyem a babai. Kinuna ni Tilde kaniak iti pagsasao a Milanese "Hello bela tusa (balasang), umayka, iyam-ammok kenka dagiti babbalasang nga agtartrabaho kaniak: da Nella ken Teresina. Adu ti kapadasanda, isuroda kenka no kasano ti agtrabaho. No adda." aniaman a parikut - innayonna - dika mabain nga agsaludsod". Isu nga iti maysa a pargis ti mata nasarakak ti bagik iti baro a trabahok.

Nariknak a dimmakkelak ket tapno markaan daytoy a panagbalbaliw iti biag ni Bela Tusa, dimteng ti panagreglana iti umuna a gundaway. Saanna nga adu ti ammona maipapan iti dayta a topiko, ngem manipud kadagiti estoria a nangngegna

kadagiti natataengan a gagayyemna idiy Novara, naawatanna a kastoy ti panagbalbaliw ti maysa nga agbalin nga agtutubo a babai. Naawatanna a dina kasapulan dayta a signal tapno agbalin a babai: isu ket gapu iti amin a nasursurona, ammona ken ay-ayatenna. Saanen a uleg dayta ken nagdalan iti metamorphosis a nagbalin a kulibangbang. Naggapu iti adayo ket iti sumagmamano a minuto limmasat manipud iti maysa a lubong agingga iti sabali. Nasarakanna ti bagina nga agmaymaysa ken ipagpanakkelnan unay dayta.

Kabayatanna, mangrugina a familiar ti baro a trabaho. Idi, maus-usar dagiti kuwelyo a dutdot a mangikapet kadagiti amerikana. Nabasa dagiti kudil babaen ti espongha ket kamaudiananna nailansa iti tabla a kayo babaen ti panangguyod kadagita manipud iti amin a sikigan. Nalagipko idi idiy laboratory idiy Sicily inrumekko dagiti lead tapno ikabilko ti baba ti kawesko. Ditoy met adda sumagmamano a martilio kadagiti ramay. No adda sangkabassit nga init ket namaga dagitoy iti hardin iti kalsada, isu a masapul nga agtignayak kas sentry para kadagiti napateg a lalat ti kordero, sora, mink ken rat musqué ti Persiano. Bayat ti panangaywanko kadakuada magustuak ti agbuya kadagiti kotse ken tattao a lumabas. Nalang-abko pay ketdi ti asuk ti tambutso ti kotse ket inkagumaak ti nagsabon iti dayta nga angot ti ciudad, a baro ken makabartek unay para iti bassit a balasitang a dimmakel iti puro nga angin. Limmabas ti ciudad sakbay ti panagkitak ket napukawko pay ti oras. Inlawlawag kaniak ni tatanko nga sadiay nabingbingay ti aldaw iti oras, idinto ta idi agnanaedak idiy Castrangia ti laeng sumingising ken ilelennak ti init ti ammok. No dadduma bayat nga ay-aywanak dagiti kudil umay ti maysa a nataengan a babai manipud iti makinngato a kadsaaran tapno makikadua kaniak. Nagsao iti nainget a Piedmontese ket diak maawatan ti maysa a

banag: "Ania a napintas nga angaw, da ndua ti vegnat (sadino ti naggapuam)? Cuma ti se ciamat (ania ti naganmo)?" Agbalbaliwak. "Ti mi capisat mia (saan kadi a maawatan)?" Idi nagmaga dagiti kudil pinuted ni Miss Tilde ti sukog dagiti tengged para kadagiti agdait a nangorder kadagito.

In-inut a nasursurok nga ikabil ti frisellina padding, ti loop iti aglawlawna ken kalpasanna ti lining. Gapu kadagiti kabaelak nangrugiak nga umawat iti linawas a pocket money ket di nagbayag naikabilak iti panagtungpal kadagiti marka ti pension. Nariknak a lakayak. Iti laboratorio adda radio: maragsakanak a dumngeg kadagiti kanta. Saan a gagangay idi dagiti refrigerator ngem addaan ti agtutubo a babai iti icebox a pinunnona kadagiti bloke ti yelo nga insuplay ti maysa a gentleman a limmasat nga addaan iti kariton kadagiti kalsada ti ili. Kabbaro kaniak ti panaginum iti kasta a nasam-it a danum. Maysa a nalaka a paglutuan ti kayo ti nangpapudot iti balay. Awan ti teleponona ngem idi kasapulan nga umawag kadagiti kliyente imbaonnak ken ni manangna, ti akinkukua iti maysa a kompania ti konstruksion nga addaan iti sumagmamano a trabahador. Karaman kadagito, naiparna a nakitak iti umuna a gundaway... Ngem sabali daytoy nga estoria a no adda tiempo ken tarigagayko, isalaysayko kadakayo inton agangay.

Iti pagtaengan nasayaat ti pannanganko, iti malem rimmuarkami a nangpasiar iti sentro ti ciudad nga addaan iti bato nga atep ken dagiti tiendaan nga addaan kadagiti napintas a tawa. No Sabado makikuyogak ken ni nanangko iti merkado, a mangsakup iti nasayaat a paset ti sentro, no pumanawak iti trabaho agarup tengnga ti aldaw. Gimmatangkami iti tela tapno makaaramidkami iti amerikana. Na-checker dayta. Ininagurak dayta babaen ti panangi-strut-ko kadagiti bambanagko iti Midnight Mass iti Krismas. Iti ababa a panna, naragsak a biag.

Dimteng ti karnabal. Tinabunuanmi ti party iti bisperas ti Baro a Tawen idiy teatro ti Galletti a kaduami ti pamilia a nasinged kadakami. Arapaap a makita dagiti masquerade ball iti tengnga dagiti pabuya dagiti phosphorescent lights.

Iti simmaganad a Sabado idi bimmangonak adda di umiso. Agsangsangitak ta saan nga inted ni nanang ti San Pellegrino magnesia. Maysa a kasinsinna ti simmangpet manipud ken ni Martigny. Nakipagngaldaw kadakami. Iti malem karkarna ti riknak, kasla agpatingga ti ragsakko. Kinuyog ni Tatang ti kasinsinna iti tren, kalpasanna nangrabiikami.

Saankami a rimmuar nagpasiar iti dayta a malem. Kinuna ni Tatang ken ni Nanang, "Mapanak sarungkaran dagiti gagayyemko idiy bar." Agarup alas dies ti rabii nagawid nga agsangsangit ken agsangsangit a nalabaga ti rupana, a napetpetan iti napigsa a ut-ot iti barukongna. "Teresa, mangaramidka kaniak iti mansanas." Bayat nga agngangabit ni tatang iti kama, nagtarayak a kaduak ni manang tapno umawagak iti doktor iti 50 a metro ti kaadayona. Immay a dagus, ngem kabayatanna, nagsardengen nga agbiag ni tatang. Naammuanmi idi agangay a bimtak ti aorta. Awan koma ti aramidenna uray kaskasano, nagna ni tatang iti ridaw ti langit ket nagtayab a napan langit. Pebrero 17, 1951 idi. Iti intero a rabii nagtalinaedak a nakaturong dagiti matak iti awan gawayna a bagi ni tatangko. Agtulidtulid ti ulok, naglaok a migraine ken panagulaw a dandani nangiyadayo kaniak iti dayta a siled a nagbalin a makagura amin a banag gapu ta saksi dagitoy ti di nainkalintegang nga ipapatay. Diak pulos insardeng a panunoten ni tatangko ken ti naulpit a gasat nga agur-uray kaniak idiy Domodossola, saanen a makaruar dagiti lua kadagiti matak ta nagmagadan gapu iti panagsangit. Dayta a Dios a pinampanunotko idi ipapanawko iti nakalitlitnaw a lawag iti rabaw

ti Lingsat ti Messina, sadino ti naglemmenganna? Apay a binaybay-annakami? Apay a kasta unay ti panangallilawna kaniak? Apay ita ta nasarakak ni tatangko ket naikkat kaniak iti agnanayon? Ania ti serserbi daytoy a trahedia? Ita ta ti Dios ditoy Domodossola ket kasla naiduma, adayo, di magaw-at, kasla naaramid iti sipnget, di magaw-at ken di matukod, napait, maysa a Dios a diak ammo no agtalek manen wenno di ikankano iti nabati nga aldawko. Iti adu a rabii ken rabii nagtalinaedak a naulimek, a nagbantay a dagiti matak ket nabannog iti sipnget, a dandani mangnamnama nga iti isasangpet ti aldaw agsubli ti amin no kasano idi. Kadagidi mariribukan nga aldaw, nga adda ti pamiliak iti igid ti rangkis, naawatak a ti langit ket saan a lugar para kadagiti babassit a babbalasing.

Maysa kadagidi a rabii, iti nasapa nga oras ti bigat natumbaak ket kalpasan ti natutuok a turogko limned iti nasam-it a tagtagainep: nasarakak ti bagik iti danaw, kalpasanna nagparang kaniak ni tatangko a dagiti mata ken rupana ket nailumlom iti nailangitan a lawag. Ita saanen a nagsagaba ti rupana ket napintas manen. Nasam-it ti isemna kaniak, iniggamanna ti imak, inarakupnak ket rinugianna ti makisarita kaniak. "Anakko - kinunana - ti kayatko nga ibaga kenka ita ket ti ayatko, amin a naimbag a kayatko kenka. Kaipapanan dagiti kasasaad a saankami nga agkakaammo. Agbabawiak ta diak nakita a dumakkel..." .

No dadduma panunotek dayta nga arapaap ken ti maudi a panagdaliasatko, panunotek no kaano nga awagannak ti Apo, kayatko nga iladawan nga inton bumallasiw iti ruangan ti langit agur-uray kaniak ni tatangko, nakabado a kas iti dayta a malem impannanak iti sine: kaduana adu ti ibagatayo iti tunggal maysa, masapul nga agnanayon nga ituloytayo dayta a saritaan a nasinga iti dayta nalamiis a rabii ti Pebrero. Dayta koma ti

kasayaatan a pamay-an, iti panagkunak, tapno rugiak ti maudi a panagdaliasatko.

Nabati ni Nanang a desperado nga addaan iti uppat nga annak ken awan pensionna gapu ta simple a cobbler ni tatang. Amin a lamiis ken amin a saem iti lubong ket bimmaba iti napanglaw nga emigrante a pamiliami.

Adayo iti dagami, adayo iti biag, bukel ti daratkami a ginuyod ti angin ti disierto.

Napukaw ni nanang ti bagina ken ti intero a kararuana. Nagbalinen nga empty shell. Nakontrata ti bagina a kasla maysa a pedaso ti kayo, pulos a di nagsardeng a kumapuy ti timbangna ken ti napukaw a panagkitana, iti nalabaga ken awan ebkasna a rupa, nagtalinaed a nakatakder iti intero a minuto nga agturong iti adayo a punto, nga agturong iti tanem ni tatangna. Nagbalinen a kasla aswang a nasaknap iti imposible a pannakalipat. Nariknak ti kanito a matnag ken lumned iti kinadesperado nga awan ti pagruaranna. Pinadasko nga iyugyugyog, kinasaridak nga padpadasek a paragsaken. Nakaskasdaaw ta naan-anay a nabaliktad dagiti akem: ti balasang ti nangliwliwa ken ni nanangna, a nangisalaysay kenkuana kadagiti estoria tapno maisagana iti biag nga awan ni lakayna ken tumulong kenkuana a manglipat. Siak, ti inauna nga anak a babai, ket diak pay nagtawen iti 15.

Kalpasan ti pangrabii nagsubliak nagtrabaho iti furrrier's tapno makagun-odak iti sumagmamano pay a sentimo. Siak ti mangikagkagumaan a mangtaginayon a sibibiag ti gil-ayab ti namnama. Ngem iti kamaudiananna ni nanangko, diak ammo no kasano, nalabit babaen ti pigsa ti kinadesperado, iti nagbaetan ti maysa nga ikkis ken sabali innalana ti intero a lubong iti abagana ket in-inut a nagsubli iti panagbalinna a managdait, a nagdait iti sumagmamano a palda ken dressing gown.

Kapitulo sangapulo - Ti napintas a tusa

Idi Mayo ti isu met laeng a tawen nagsakit ti bassit a kabsatko a lalaki iti kamuras ket natiliwak met dayta, ta diak naala dayta idi ubingak pay. Bayat ti kaaddak iti kama nangngegko a linuktan ni nanang ti ridaw. Adda nangtigtot iti doorbell. Kalpasanna, nangngegko ti timek da zizi ken Michelillo. Madanaganak: sakbay a didak pulos impan idiy Domodossola tapno makitak dagiti dadakkelko ket ita nagparangdan. Nagtalinaedda iti agarup makalawas, sa pimmanawda a medio nadismaya gapu ta ninamnamada nga agsubliak a kaduada idiy Sicily. Idi Nobiembre simmangpet ti surat a nabeddengan iti nangisit. Naalarma ti ina ken agpigpigerger ti imana idi luktanna. Nakitak nga agsangsangit: inwaragawag ni zizi ti ipapatay ni lolo Turi. Nasarakanda a natay idiy away ti Bordonaro idi 8 Nobiembre. Agtawen idi iti 87. Iti simmaganad a tawen adda sabali pay a dakdakkal pay a pannakaupay, idi naiparna a dagiti imbestigasion ti nangiturong iti makagapu iti ipapatay gapu iti

pannakapukaw ti anges babaen ti panyo iti karabukob, a nasarakan bayat ti pannakakali. Ti krimen ket inaramid ti maysa a babai a kaduana ti kabsatna a lalaki, kaarruba iti away, tapno takawen ti pension a 11,000 lire. Idi agangay nagserbi iti 24 a tawen iti pagbaludan ken isu ket nagserbi iti 12 a tawen gapu iti pannakikumplotna.

Nagtultuloy ti panagladingitko. Iti bassit a kuarta dimi makabiag iti 5 a tao. Binalakadannak ni Miss Tilde nga alaek ti peke a dismissal tapno makapagrehistroak iti employment office. Masansan a mapanko kitaen no adda trabaho, ngem bassit laeng ti namnama. Idi Abril '53 naammuak a nangtangdanda iti sumagmamano a babbalasingitang iti maysa a paktoaria. Saanda a kasapulan, addan trabaho dagiti ammada. Isu a napanak iti opisina tapno agprotesta: Ad-adda a kasapulak ti agtrabaho ngem kadagiti dadduma. Idi Mayo simrekak kamaudiananna iti maysa a paktoaria a sadiay nangpataudda kadagiti elastic band, lace ti sapatos, laso ken tubular para kadagiti alambre ti koriente. Napinget a panagtrabaho nga addaan iti linawas a shift 6-13 ken 13-21. Kadagiti aggigiddan napanak met iti furrrier tapno manayonan ti sueldok ken mangted iti bang-ar ken ni nanang.

Dimteng ti Agosto. Para iti bakasion, masapul a mapan ni Comare Grazia idia Sicily tapno sarungkaranna ti lakayen nga inana. Inkeddengko met ti pumanaw a kaduak ni Caterina a balasangko. Pimmanawkami babaen ti tren nga agturong idia Milan sa idia Roma, a sadiay a simmangpetkami iti rabii. Masapul nga aguraykami iti sumagmamano nga oras iti tren nga agturong idia Sicily.

Iti estasion nasarakanmi ti sumagmamano a padami a pumurok, ken karaman kadakuada ti maysa nga enano nga aktor manipud Novara, ni Salvatore Furnari, ken maysa a soldado a diak malagip ti naganna. Bayat ti panaginana ni Mrs. Grazia iti bangko, naawiskami ken Caterina a nagpasiar. Impandakami idiy Piazza Esedra tapno mangankami iti mottarello. Kasla mangrugin nga agbiagak manen.

Idi simmangpet ti napusek a tren, nagdardaras ni Mrs. Grazia a naglugan nga addaan iti dua a bag. Saan pay a naan-anay a nagsardeng ti tren ket natnag a patad kadagiti riles. Caterina, siak ken ti sibubukel a bunggoy nagpukkawkami iti Agnanayon nga Ama bayat ti panangguyodmi kenkuana a napno kadagiti sugat ngem simimilagro a sibibiag. Nagkedked a maipan iti ospital. Kalpasan ti maysa nga oras pimmanaw ti tren. Sakbay ti tengnga ti aldaw simmangpetkami iti estasion ti Terme Vigliatore a naglugankami iti bus a nangipan kadakami idiy Novara Sicilia, sangaili ti zizi ken Micherillo.

Inawatdakami kas sangaili ti dayaw. Addakami amin a tallo iti kama iti dayta a rabii, saankami a nakaturog ken ni Caterina uray maysa a panagkidem. Napno ni Mrs. Grazia iti ut-ot. Iti dayta met la a rabii adda maysa a sorpresa: adda dagiti agtutubo a lallaki a nangserenada kadakami babaen ti gitara ken biolin, ngem ni

Manong Micherillo, a makapungtot, pinatarayna ida.

Dandani amin nga oras ti binusbos ti ina ni Caterina iti kama. Namindua laeng a rimmuar iti sangapulo nga aldaw tapno sarungkaranna ti baketen nga inana. Iti malem napanak binisita dagiti kaklasek ken gagayyemko manipud iti laboratorio. Maysa nga aldaw nakitak met ti maysa a kaeskuelaak nga immay nangarakup kaniak. Iggemna ti bisikleta iti imana ket kiniddawko nga itulodnak a paglugan. Idi, awan pay pulos nakakita ni Novara iti balasitang a nakabisikleta. Apaman a naammuanna, binabalawnak ni zizi: "Nagbalinka a kullaaw, diak koma pulos napanunot dagiti kasta a banag."

Idi nakasubli idiay Domodossola, marigatan ni Mrs. Grazia nga umimbag. Kalpasan dayta a pannakatnag, ti ut-ot ti arthrosis ti nangsakup. Naturesd laeng idi napan a kaduana ti pamiliana iti maysa a party, a sadiay naawisnak met.

Nagsubliak nagtrabaho iti paktoria ken iti furrrier, ngem kasapulak dagiti baro a kapadasan. Maysa nga aldaw, bayat ti panagbisitana iti parokia ti San Gervasio ken Protasio, inasitgannak ni Don Giuseppe Benetti tapno agsaludsod kaniak. Impudnok kenkuana amin a ladingitko. Pinaregtanak ket kinunana: "Umayka iti oratory inton malem ti Domingo. Sadiay a masarakam ti presidente ti Catholic Action a ni Signorina Germana, a mangiyam-ammo kenka kadagiti babbalasitang ken mangted kenka iti adu a nasayaat a balakad." Dagus a nasarakak ti bagik a natalged: buyogen ti medio panagbabain rinugiak ti nakigayyem. Mabutengak a diak ammo ti agsao ngem babaen ti tulong ti Dios naparmekko dagiti immuna a pakarigatan. Situtulok a binasak ti diario ti asosasion a mangdaydayaw iti nangipasdek a ni Armida Barelli: gapu kenkuana simmayaan ti biagko. Idi impalubos ti panagbalbaliw ti paktoria, napanak iti misa iti agsapa iti alas 7, a sadiay

naam-ammok ni Don Benetti, nga imbilangko a naespirituan a direktorko. Iti Domingo intukonko ti mangbusbos iti maysa nga oras iti nasayaat a press stand iti sango ti simbaan. Inawisdak idi agangay a makikadua iti konseho ti ACLI. Iti amin dagita a panagkumit nariknak a napateg ken naaramidak.

Imbilangdak a bigoted dagiti kakaduak iti paktoria, ngem diak narikna a saan a komportable, kinapudnona inkararagko ida ken tinawagak ida manen no bulgar ti panagsaoda kadagiti pagsukatan sakbay a rinugiak ti shift.

Kapitulo Sangapulo ket Maysa - Porselana a Rupa

Maysa a Domingo ti kalgaw inorganisar ti presidente ti German Catholic Action ti panagbiahe iti kabambantayan. Iti bassit a kuarta a nabati nabalinak a bayadan ti gastos ti panagbiahe. Simmangpetkami babaen ti bus nga agturong idiy Goglio, kalpasanna babaen ti cable car nga agturong idiy Alpe Devero sa nagnakami nga agturong idiy Crampiole. Pinampanunotko ti kinapintas dagiti bantay a naabbungotan kadagiti sabong: rhododendron, buttercup, atap nga orkidia. Blueberries a pagpiestaan. Dagiti kabina nga addaan iti bato nga atep ken kayo a tawa a kadagiti tawada ket nakabitin dagiti naraniag a nalabaga ken de rosas a geranium. Dinamagko ken ni Germana no sadino ti pagpatinggaan ti kalsada. "No nabannogkami agsardengkami para iti packed lunch." Agarup alas 1 ti malem nagsardengkami tapno uminumkami iti nalawag a danum nga agayus manipud iti bato nga agturong iti ginget. Kalpasan ti pannangan, panagkararag ken panagkanta nagluaskami iti panagsubli. Agpigpigergerak iti ragsak: Diak pay pulos nabusbos ti kasta a napintas nga aldaw. Idiy pagtaengan imbagak amin ken ni nanang ket nakitak ti isemna.

Sagpaminsan nga umaw-awatak iti koreo manipud iti maysa a gayyem manipud Novara Sicilia: kiniddawna a mangbirok

kenkuana iti trabaho idiy Domodossola tapno makapagkitakami. Nariribukanak unay ngem naragsakanak ta adda naayat kaniak. Adda met ubing a lalaki a taga-Domodossola, ngem diak nagustuan: iti agsapa, imminum iti shot ti grappa ken kanayon a nalabaga ti pingpingna.

Impakita kaniak dagiti panagmennamenna iti agsapa ti dalan nga agturong iti kombento, ngem maigiddato iti dayta magustuak dagiti ubbing ken ti ideya a mangirugi iti pamilia. Intalekko ti bagik iti pagayatan ti Dios. Binusbosko dagiti malem ti Domingo iti oratory a nangiplano kadagiti linawas a panagkumit iti Katekismo a kaduak dagiti gagayyemko. Sumagmamano a Domingo mapankami kadagiti oratorio dagiti kabangibang nga ili. Ti panagdaliasat iti bus ti nangriribuk kaniak, ngem ti tured ti nangparmek iti sumagmamano a babassit a panagsagaba.

Idi Mayo 1, 1954, ti ACLI ken ti oratorio ket nangorganisar ti panagdaliasat: ti panagperegrino idiy Santuario ti Madonna di Oropa iti agsapa ken ti rali babaen ti Nadayaw a Pastore idiy Biella iti malem. Maysaak kadagiti immuna a nagpirma a kaduak ti maysa a gayyemko ken ti nobiona a ni Pierino. 2 a bus a napno kadagiti agtutubo ti nabati. Karaman kadakuada ti managbabain nga blond nga ubing a lalaki a nakitak idin iti sadinoman. Isu dayta: ti trabahador manipud iti kompania ti konstruksion a napanak nangawag kadagiti kustomer ti furrrier. Inyam-ammo ni Pierino kaniak: kasinsinna. Iti aldaw dina pulos binaybay-an ti panagkitana kaniak. Idi nakaawidak imbagak ken ni nanangko ti maipapan iti dayta. Iti simmaganad a malem nakitak isuna iti sirok ti bassit a balkonahe ti siled a masarakan iti umuna a kadsaaran. "Nanang, nanang, umayka kitaen: adda ti ubing a naam-ammok idiy Biella". Ket she with a half smile: "Nalawag nga isu ket makikursonada kenka." Kabigatanna, iti panagruarko a kaduak ti maysa a kaarruba, nasarakak isuna iti sanguanak.

Mabain a dinamagna no mabalinna ti kumuyog kadakami. Medio di masigurado nga inawatko. Naburakmi ti yelo babaen ti panagsaritami maipapan iti daytoy ken dayta. Apaman a nalpasen ti afternoon shift iti paktoria ket kimmuyog kaniak nga agawid. Maysa a malem insang-atko tapno iyam-ammok ken ni nanangna, a nasayaat unay ti panangabrasa kenkuana. Iti nawaya nga orasna ket timmabuno iti oratory. Kalpasanna, naisina dagiti lallaki ken babbai, iti laeng ngudo ti gimong a makapagkitada. Tinabunuanmi met dagiti gimong ti ACLI.

Uray naggapu ni nanangko idia Sicily, a sadiay saan a makaruar nga agmaymaysa ti dua a lallaki nga agiinnayat, nagtaleb kadakami ket rinugianmi ti natalna a panagdaliasat. Imbaga ni Giuse kaniak a naam-ammona ni tatangko: tapno makagun-od iti sumagmamano a kuarta, yantangay adda 4 nga annak ken ni laeng tatang ti agtartrabaho, idi ubing pay ket inaramidna ti sumagmamano nga errands para kadagiti pinansial ti kuartel sumagmamano nga addang manipud iti balayna. No dadduma, iyegna ti sapatosda ken ni tatang tapno matarimaan. Naragsak a dimngegak.

Sabali pay ti imbagana kaniak: idi idi 16 Setiembre 1950 linabasak ti Roma tapno makadanonak idia Domodossola dandani nagkitakami. Ni Giuse, kas pangawagak pay laeng kenkuana, simmangpet a bisikleta para iti Nasantuan a Tawen. Maysa nga adbenturoso a panagdaliasat: pimmanaw idia Domodossola a kaduana ti maysa a padi manipud iti ginget a napartak a nagpedal a naka botas iti bantay. Dandani imposible ti sumurot kenkuana. Nagsardeng laeng idi adda makitana a hardin ti nateng tapno mangala iti ensalada. Kagudua ti panagdaliasat nabati ni Giuse nga agmaymaysa. Iti dalan nakasarak iti maysa a street vendor nga addaan iti daan a bisikleta a napno iti basura nga ilakona. Nagtalinaedda a nakikadua agingga idia Roma.

Dimteng ti Agosto. Agserra ti paktoria para iti bakasion ket inkeddengko ti mapan sarungkaran ni adingko a Rosa nga agpapaimbag kadagiti turod iti Lake Mergozzo. Kiniddawko kadagiti madre a mangtarawidwid iti balay nga agtalinaedda iti sumagmamano nga aldaw. Kasla dinakamatko laeng daytoy nga ideya ken ni Giuse. Adda pay dadduma a babbalasitang nga agbakasion iti balay. Karaman kadakuada ti beautician a kabsat a babai ti maysa a madre. Iti agsapa ti maika-15, ti piesta ti Assumption, inayabannakami iti kuartona kalpasan ti Misa tapno agpraktiskami. Pinunnona ti rupami iti nadumaduma a cream, mascara ken lipstick: kasla wax statueskami. Iti pangngaldaw inawagan manen ni manang a madre ti kabsatna a babai: awan serserbina ti panangtratona kadakami a kastoy.

Iti malem, a nangmatmat iti danaw manipud iti tawa, nakitak a rimmuar ni Giuse. Diak kayat a makita dayta a porselana a rupa. Iti pannakakitanak iti ridaw ket dandani dinak nabigbig. Nagpadispensarak, nga inlawlawagko a maysa dayta nga eksperimento ken nagbalbaliw metten dagiti dadduma a babbalasitang. Iti malem nagnakami iti hardin ti balay. Idi dandanin malem kinablaawannak: "Agkitata iti mabiit, idiay Domodossola, ngem nadalus ken presko ti rupam a kas idi."

Kapitulo sangapulo ket dua - Violette

Apaman a nalpasen ti dua a lawas a bakasion, nagsubliak a nagtrabaho iti paktoria iti shift manipud alas 1 ti malem agingga alas 9 ti rabii Bayat ti panangi-thread-ko kadagiti bobbin iti spindle dagiti makina napanunotko ni Giuse, ngem maigiddato iti dayta diak inaramid addaan iti dakkel a tarigagay a makakita kenkuana. Iti alas 9 ti rabii naguni ti sirena ket nangruging nga agpitik ti pusok. Gapu ta naseleoak ti folder, iti pagruaran ti gate nakitak ti bisikleta iti medio nasipnget. Talaga nga isu: immay kaniak, mabain a kinita ti rupak ket kinunana: "I like you so simple". Pinagtugawnak iti tubo ti bisikleta sa inyawidnak. Nagsinnukat kami iti simple a goodnight greeting. Dandani inaldaw a mapasasamak daytoy. Iti malem ti Domingo agbisiklet kami iti sumagmamano kadagiti asideg a purok. Maysa nga aldaw impannak iti balayna tapno iyam-ammonak ken da tatang ken nanang, dua a kakabsat a babbai ken maysa a kabsat. In-inut met nga inyam-ammonak kadagiti uliteg ken kasinsinna a kas gayyem.

Idi makitan kami ni nanang manipud iti balkonahe pinasang-atnakami iti balay. Bayat a dote-na dayta nga ubing a lalaki, diak unay desision. Idi Disiembre 8th, aldaw ti Immaculate

Conception, ti aldaw ti naganko, nagkiriring ti doorbell. Dayta ti florista, a nangiyawat kaniak iti sangabukel a nalabaga a carnation. "Nana, impatulod ni Giuse kaniak ti naimbag a tarigagayna!". Anian a pannakaupay idi linuktak ti nota: saan nga isu, no di ket maysa a 14 ti tawenna nga ubing a lalaki a naiparna a naam-ammok. "I love you" ti kunana nga addaan pirma. Siguro impagarupna a siak ti kapadana.

Iti bisperas ti Krismas nagparang ni Giuse nga addaan iti dakkel a namaris a plorera a napno iti tsokolate ken greeting card. Nagyamanak kenkuana ket naggigiddankami a napan nagmisa iti tengnga ti rabii. Upon returning home he told me: "Inton bigat masapul a makikuyogak iti pamiliak tapno mangan kadagiti kabagiak. Makitak manen inton Boxing Day". Idi agsapa ti maika-26 kinunak ken ni nanangko "Saankon a rummuar a kadua dayta a lalaki, isublik kenkuana ti plorera, diak kayat dagiti commitments". Ket isu nga addaan iti nainget a panagkita: "Nauyongka, mabalinmo koma nga inaramid dayta no dika pay nangan kadagiti tsokolate."

Kadagiti simmaganad nga aldaw immay ni Giuse a kas iti gagangay tapno alaennak manipud iti trabaho. Iti paset ti kalsada a magmagna wenno iti tubo ti bisikleta dandani diak nakisarita kenkuana. Idi Aldaw ti Baro a Tawen 1955 napanak nagmisa. Adda met sadiay ket iti kamaudiananna kinuyognak nga agawid. Iti ridaw kinunana kaniak: "Maammuak kadi no ania ti adda iti panunotmo tapno agsagabaak iti kastoy?Dayta a garami ti nangburak iti bukot ti kamelio ket inisemko. Inikkannak iti agek ket kinunana: "Ita a malem alaenka tapno mapan kadagiti vespers idiy Mount Calvario. Kalpasan ti vespers ket maipabuya ti pelikula idiy ACLI club." Inawatko ket nagpakadakami. Impadamagko dayta idiy pagtaengan ket siraragsak a kinuna ni nanangko: "Saankanton a makasarak manen iti nasayaat nga

ubing a lalaki a kas iti dayta."

Iti alas dos ti malem pimmanawkami idiy Calvary iti mule track nga addaan kadagiti kapilia ti Via Crucis. Apaman a nakadanonkami iti Sanctuary nagkantakami kadagiti vespers ket kalpasan ti bendision napankami iti club. Diak malagip ti paulo ti pelikula, ngem makauma unay, isu nga insingasingko nga agsublikami iti siudad iti sinean ti Catena, a sadiay a nabalinanmi a tinagiragsak ti nasaysayaat a pelikula, a maawagan iti "Violette".

Idi Abril, iti panagdaliasatmi iti ginget ti Vigezzo ken iti Centovalli babaen ti tren, nakikuyogkami kadagiti dadakkelnan iti piesta ti flower float idiy Locarno. Naam-ammomi ti padrino ni Giuse, a nangiyam-ammo kaniak a kas "nobia". Inkabilna dagiti imana kadagiti bulsana ket innalana ti 10 a Swiss francs manipud iti pitakana, intedna ken ni Giuse ket kinunana "Well done, kaano ti panagasawam?". Nagkinnitakami, dimi pay pulos nagsarita dayta.

Kadagiti simmaganad nga aldaw rinugianmi a liwliwaen ti ideya ti panagasawa. Nagsaritaanmi pay ketdi dayta iti pagtaengan. Naragsak ni Nanang ngem maigiddato iti dayta, manmano ti pinansial a posibilidad. In-inut a gimmatangkami iti sumagmamano a sheet ken sumagmamano nga underwear. Awan ti partikular a kasapulanmi. Napankami nagsapul iti bassit ken nanumo nga apartment. Nasarakanmi dayta iti kadaanan a distrito ti Motta ket ngarud inkeddengmi ti aldaw ti kasar: Lunes 19 Setiembre. Napanak ken ni nanangko iti tiendaan ti tela ti Panzarasa tapno gumatang iti lace para iti kawes ti kasar ket impanko ken ni Mrs. Tilde, ti furrrier, a kanayon nga inkari kaniak nga aramidek dayta buyogen ti dungngo.

Iti town hall masapul a pirmaan ni nanang ti marriage banns ta menor de edadak pay laeng. Naragsak met dagiti dadakkel ni

Giuse. Iti parokya ni Monsignor Pellanda ket nangibaga kadakami kadagiti napintas a balikas ti pammaregta: "Kanayon nga agtalinaed a naemma nga addaan iti adu a pammati tapno sanguen dagiti ragsak ken ladingit nga ireserba ti biag para kadakami. Bay-anka a mangbirok ti nalabaga a tumataray iti igid ti nave".

Masapul nga isaganami ti listaan dagiti kabagian ken gagayyem a pakaidanon dagiti pabor a kas iti gagangay. Manmano unay ti sangaili. Kinuna ti ina ni Giuse a "Dua iti tunggal pamilia". In-inut a nakadanonkami iti 35 a tao. Napili dagiti saksi: ni manong ni Giuse a ni Carmelo ken para kaniak ni Pierino, ti arkitekto ti gimongmi. Makalawas sakbay ti kasar insagana ti oratory dagiti lallaki nga indauluan ni Don Giuseppe Briacca ti maysa a party para kadakami. Nagpinta ni Master Furiga iti ladawan ti kablaaw iti pisarra ken nangaramid iti lukot a nakaisuratan ti listaan dagiti gagayyem. Adda met lamisaan a naabbungotan kadagiti pastry ken inumen. Awan pay pulos ti kasta a party iti oratory. Mapabaro ti collegiate church da Santo Gervasio ken Protasio ken napno ti sementado a kalsada kadagiti rebbek ken bato, ngem dadduma a situtulok a babbai ti nangaramid iti amin a kabaelanda a mangdalus iti dayta kas pammadayaw kada Giuseppe ken Concetta.

Idi Septiembre 16, simmangpet da Zizì ken Micherillo, immakar gapu ta makiasawa ni Concettina ket masapul a kumuyog kenkuana idiy altar, a mangsukat iti amana nga awanen sadiay.

Kabayatanna, simmangpet ti sumagmamano a babassit a sagut: maysa a kaldero ti kape, maysa a paggilingan iti kape, baso a rosolio, set ti platito ken kubiertos manipud kadagiti kabagian ken gagayyem a nakaawat iti pabor, maysa a kosina a set manipud ken ni Pierino ken dagiti manongna. Ti Women's Catholic Action ti nangted kadakami iti bedside painting a

kaduami ti Holy Family, ti katulongan a ni Don Benetti ti nakaskasdaaw a berde a plorera ti sabong nga addaan kadagiti pirak nga arkos.

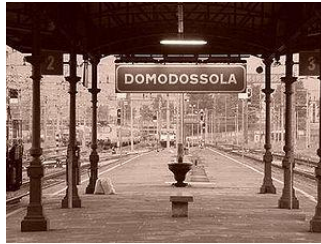
Nabayag ti rabii sakbayna. Napanunotko ni nanangko a nabati nga addaan iti tallo nga babassit nga annak ken manmano ti rekurso. "Bassit ti pammatim, saan kadi nga insuro kenka ti oratory school nga adda latta Providence iti biag? Idi Lunes ti maika-19 bimmangonak iti alas siete. Simmangpet ni Mrs. Tilde a naka-lace dress. Inkawesnak ken inurnosna ti belo a ginatangko idiyay Milan. Iti alas 9 ti bigat simmangpet ti taksi a mangitulod kaniak iti simbaan. Nariribukanak, nasarakak ti baybay dagiti tattao a mangbuybuya kaniak. Addan ni Giuse iti altar nga agur-uray kaniak nga addaan iti bouquet ti sabong ti kahel, kaduana ni Rosa a kabsatna ta magagaran unay koma ni nanang Olimpia iti panagasawa ti umuna nga anak. Nakikaduaak kenkuana a kadua ni Angkel Micherillo iti nalabaga a tumataray.

Nangrugi ti misa. Narikna met ni Monsignor Pellanda. Malagipko ti makaparegta a homilia, ti bendision dagiti singsing, ti kari ti tungpal biag a kinamatalek ken, iti ngudo ti seremonia, dagiti pirma. Iti panagruar ti ina ni Pierino, a nagbalin metten a manangko iti dayta a kanito, inkabilna ti badge dagiti babbai ti Catholic Action iti barukongko.

Kapitulo sangapulo ket tallo - Baro a biag

Apaman a nalpas ti selebrasion iti simbaan, simmaruno dagiti refreshment iti Grandazzi bar in via Castellazzo. Iti nagbaetan ti maysa nga agek ken sabali kadagiti sangaili addaankami iti aperitif nga addaan iti sumagmamano a pizza ken pastries. Espesial a kablaaw ken agek kadagiti katugang nga Olimpia ken Armando a nakikuyog ken ni mum tapno alaenda ti maleta, kalpasanna nagdardarda a napan iti estasion tapno agsakayda iti 12.15 a tren para iti honeymoon-da.

Agsangsangit ni Mommy kadagiti matana. Simrekkami iti compartment. Inyanunsio ti station master ti ipapanaw babaen ti whistle bayat a nagsanudkami ken Giuse iti tawa tapno agpakadakami iti maudi. Nangrugi ti adbentura ti biagmi.

Apaman a nakadanonkami idia Florence nagturonkami iti hotel nga impasimudaag ni Mrs. Tilde, ti furrrier. Iti naluho a pagserkan ket kinablaawannakami iti musika, kalpasanna impannakami ti mayordomo iti siled iti maikatlo a kadsaaran. Para kadakami baro ti amin, uray ti pannaturog iti doble a kama.

Iti umuna nga aldaw a simmarungkarkami iti ciudad, iti maikadua napankami idia Piazzale Michelangelo a sadiay mabalinmo a dayawen ti amin a Florence. Nangretratokami iti sumagmamano: Mabalin a makaala ti kamera ni Giuse iti walo a

nangisit ken puraw a retrato babaen ti maysa a rollo ti pelikula.

Iti maikatlo nga aldaw panagawid nga agturong idiy Roma. Ad-adda a nanumo ti hotel gapu ta masapul nga umdas ti kuarta a naurnong babaen kadagiti sakripisio. Nagsardengkami iti dua nga aldaw tapno bisitaenmi dagiti uppat a basilika a nakita ni Giuse iti Nasantuan a Tawen ken ti ubbog ti Trevi. Nagsublikami met iti ubbog ti Esedra, daydiay manipud iti nalatak a rabii ti '53 idi natnag ni Signora Grazia iti sirok ti tren.

Dimteng ti tiempo a pumanaw idiy Sicily. Kalpasan ti atiddog a panagdaliasat simmangpet ti tren idiy Calabria ket kamaudiananna ti Sicilia ket mabalin a makita manipud iti Villa San Giovanni. Naramanan ni Giuse dagita a kanito: ti tren ket maikarga iti ferry-boat, ti Madonnina ket nangato iti pagserkan ti sangladan ti Messina.

Agur-uray kadakami ni Angkel Carmelo, kabsat ni nanang, agraman ti asawana a ni Gaetana ken dagiti annakna a da Rosetta ken Antonietta iti estasion.

Inawatdakami a kasla dua a prinsiphe. Dua nga aldaw a nagtalinaedkami a simmarungkar idiy Messina: ti relo ti katedral a nakitak idi ubingak, ti Madonna di Montalto ken dadduma pay a napintas unay a plasa.

Maymaysa laeng ti pagkurangan dayta a balay: iti oras ti pangrabii nagbado dagiti manong ken kasinsin ket imbes nga agtugawda iti lamisaan kunada: "Mapantayo agpagnapagna iti igid ti baybay". Siuulimek a rimmuarkami ken Giuse a mariknami a peckish. Agarup alas onse ti rabii nagawid kami ket rinugian ni manang ti nagluto. Maysa a rabii inkabilna dagiti kuton kadagiti ukisda iti sarsa, ngem ti agbilang ket dungngo, saan nga ugali.

Iti maikatlo nga aldaw kinuyogdakami iti tren nga addaan iti sumagmamano a lulua. Adda ni Angkel Micherillo iti estasion ti Terme Vigliatore a kaduana ti drayber ti taksi tapno makadanon

idiay Novara. Agur-uray kadakami da Zizi, manang Maricchia ken manang Peppina iti purok. Talaga a kasla sumangsangpet dagiti prinsipe ti Domodossola.

Kabigatanna napankami idiay Badiavecchia tapno sarungkaran ni lolak iti ama a ni Concetta ken dagiti manong, kakabsat a babbai ken kakabsat ni tatangko. Iti bassit a plasa nga addaan iti tiendaan ti tabako ni lolak, adu nga umili ti purok a makaam-ammo kaniak idi ubingak ti naguummong ken mangaw-awag kadagiti dadduma a tattao: "Simmangpet ni Concettina a kaduana ni lakayna!"

Agek, arakup, nalabaga a rupa. Kasla arapaap dayta kaniak. Eksakto a lima a tawenen ti napalabas sipud idi pimmanawak iti pagilian.

Dua nga aldaw kalpasanna, kaduami ti drayber ti taksi a ni "Cauzi i Lupu" nga agturong idiay Taormina. Iti tengnga ti aldaw impannakami iti restawran, a sadiay naidasar kadakami iti puraw a guantes. Nagkinnitakami ken Giuse tapno kunaenmi: "Umdasen ngata ti kuarta?". Gapu ta simmarungkarkami idiay Taormina ken kalpasanna idiay Castelmola iti sidong ti napigsa a tudo, idi dandanin malem nagsublikami idiay Novara, a nabannog ngem napnekkami.

Kabigatanna, panawenen tapno agsubli idiay Domodossola. Agur-uray kadakami dagiti panagkumit ti baro a biag.

Kapitulo sangapulo ket uppap - Dagiti umuna nga umoktayo

Uray no naaramidkon ti panagdaliasat idiy Domodossola idi '50 ken '53, kasla pimmanawak iti umuna a gundaway: agturongak iti baro a biag kas agassawa.

Apaman a nalpasmi ti naglugan iti tren iti ferry-boat simmang-atkami iti terrace tapno makitami ti Madonnina ti sangladan ken Sicily nga in-inut nga umad-adayo.

Buyogen ti lua nagsublikami iti kareson, a nakatugaw kadagiti kayo a bangko. Awan dagiti bunks idi.

Idi dimteng ti rabii nangrugikami a maturog a nakabitin dagiti tenggedmi. Sagpaminsan a bumangonkami tapno kumita iti tawa. Kadagiti napateg nga estasion inwaragawag ti stationmaster iti napigsa ti nagan ti siudad. Idiy Naples adda dagiti "guaglioni" kadagiti bangketa nga aglaklako kadagiti pizza. Sisisiribda nga umuna nga innala ti kuarta kadagiti agbibiahe, sa pimmanaw ti tren ket nabatida iti kuarta ken pizza.

In-inut nga umasidegkami iti Milan. Iti tren nga agturong idiy Domodossola nariknak manen ti emosion a napadasak iti umuna a gundaway 5 a tawen sakbayna: Lake Maggiore, dagiti bantay ti Ossola, dagiti bato nga atep. Iti daytoy a gundaway a kaduak ni lakayko a Giuse. Agarup tengnga ti aldaw nakadanonkami iti destinasionmi.

Agur-uray kadakami ti ina ken tatang ni Giuse Armando. Maysa a selebrasion dayta: no mabalinda koma a pinaguni dagiti kampana.

Napartak a pangngaldaw ken ni nanang Olimpia sa iti baro a nursery-mi iti distrito ti Motta tapno aginana. Iti simmaganad nga aldaw inrugik manen ti trabahok iti paktorla ket nagsubli ni Giuse

iti lugar a pagibangbangonan.

Napan ti pampanunotko ken ni nanangko gapu iti kinakurang ti suportak, ngem pinaregtanak ti naespirituan a direktorko a ni Don Benetti nga agkararag, nga impasiguradona kaniak nga adu a tattao ti mangay-ayat kenkuana. No dadduma, mapankami ken Giuse iti balayna tapno mangaldaw, ket tinagiragsakna dayta. Kabayatanna, maysa kadagiti kakabsatko a babbai ti nakasarak iti trabaho a mangikontribusion iti baro a suporta iti pamilia.

Di nagbayag kalpasanna inwaragawagmi kada mum, mum Olimpia ken dad Armando nga agbalinda nga apong inton Hulio.

Mangrugin a mariknak ti pregnancy discomfort ngem trabaho ti mangaw-awag. Kalpasanna, saan a nasalagnan dagiti trabahador a kas ita. Nabalinan ni Giuse ti nakasarak iti nasaysayaat a trabaho ngem iti lugar ti panagibangon iti ruar: maysa a bassit a paktorina nga agar-aramid kadagiti kayo a banag a kas dagiti saksakan ti bariles, ramit para iti pananglukat kadagiti skein ti delana ken kasta met ti "paungi" (kayo nga agtulid a tuktok). Iti maikalima a bulan rinugianmi ti simmarungkar kadagiti tiendaan nga agsapsapul iti pram para iti masanguanan a kappasngay. Kanayon a dakdakkal ti kalawa ngem ti ruangan a pagserkan ket masapul nga ikeddengmi ti umakar iti balay.

Idi awan dagiti ahensia, napanka nagsaludsod ditoy ken sadiay. Pinagsapulnakami ni Providence iti apartment iti maikadua a kadsaaran ti maysa a balay iti via Scapaccino, iti asideg a mismo ti talyer ti furrrier.

Iti apagbiit a tiempo inorganisarmi ti panagakar. Awankami idi iti sentro ti ciudad, ngem saan met nga adayo, as-asideg iti pagtrabahuak.

Ti binulan nga abang ket 8,000 a lira, adu para iti bassit a tangdanmi, ngem makaabresa ken naraniag ti apartment. Iti paraangan mabalinmi met ti maaddaan iti dua a metro kuadrado

a daga a pagmulaak kadagiti nabanglo a ruot ken sabong, ti passionko.

Apaman a naawatmi dagiti tulbek dinalusanmi dagiti siled ken inarkosanmi dagiti tawa kadagiti napintas a kurtina nga addaan kadagiti valances ken lace a kurtina iti kosina. Apaman a nalpas ti iyaakar, nagtultuloy ti biag a kas iti gagangay. Ad-adda a madlaw ti tianko. Maysa nga aldaw dinamag kaniak ti maysa a katrabahuak no kaano nga agawidak para iti maternity leave ket binalakadannak a mapan iti gynecologist. Isu nga inaramidko ti appointment a pribado. Dandani binabalawnak ti doktor gapu ta nabayag unay ti panagurayko: "Saanka a makapagtrabaho kalpasan ti maikanem a bulan ken addakan iti maikapito a bulan: nagrisgoka." Kabigatanna indeliberko ti dokumento iti opisina ket uray ti empleado kinunana a naive-ak.

Kabayatanna insaganak ti layette babaen ti panaggantsilio kadagiti sweater, kamisadentro, sapatos ken lampin a naaramid manipud kadagiti daan a sheet nga impaay kaniak ni nanang.

Napankami met gimmatang iti pram, nga insaganak kadagiti sheet a nabordaan kaniak kadagiti neutral a kolor, a diak ammo no lalaki wenno babai. Kamaudiananna, iti malem ti Hulio 2, naburak ti danumko ket gapu ta naempake dagiti maletami nagluaskami a magmagna nga agturong iti ospital. Imbaga ti gynecologist a nangeksamen kaniak ken ni Giuse a mabalinna ti agawid. Kasla nangrugi laeng ti panagpasngay ket agarup 20 nga oras ti kasapulan. Kabigatanna nagsubli iti ospital ti panagpasngay bayat nga agur-urayak pay laeng iti delivery room.

Iti maysa a punto naipasngay ti maysa a lalaki ket napan imbaga ti nars iti ama ti maladaga, a dandani nariknana ti sakit gapu iti emosion. Kalpasan ti maysa nga oras nabalinanna nga inarakup ti umuna nga anakmi, nga agnagan iti Armando a kas ken ni lolona. Kalpasan ti sumagmamano nga oras,

napakaammuan met dagiti lolo ken lola, uliteg ken kasinsin.
Kasla isu ti umuna a maladaga iti intero a lubong.

Kapitulo sangapulo ket lima - Agyamyamankami iti Dios...

Dagiti nars iti maternity ward ti nangiyeg iti daytoy a parsua a lasag ken dara iti kamak sumagmamano nga oras kalpasan ti pannakayanakna. Inkabilda iti barukongko. Malaksid iti rag doll nga inaramid ni zizi para kaniak idi ubingak.

Makalawas ti panagyan iti ospital idi. Sakbay a nagawidkami napankami iti simbaan ti ospital para iti "panagdalus

Iti ward nakasaganan ti amin nga agawid, ngem mangrugin nga agtuyok ti ulok. Sinubok ti partera ti gurigorko: 39. Masapul nga agtalinaedkami ken ti muniekko iti dua pay nga aldaw. Kamaudiananna idi Huebes ti maika-12, dandani naimbagankami, nagawidkami. Idi Domingo maika-15 ni Armando ket naipan iti baro a wheelchair iti bautismo a font a kaduana ni tatangna a Giuseppe, ti gayyemna a ni Mariuccia kas madrina ken ti padrinona a ni Basilio, gayyem ti oratory. Awan ti ragsakko a timmabuno iti okasion gapu ta dagiti panglakayen gapu iti patpatien binalakadandakami nga agtalinaedkami iti pagtaengan. Napnekak iti panangisagana iti bassit a refreshment.

Naiduma ti biag kas threesome ngem medio nasayaat ti inaramidko. Adu ti gatas ko, dumakdakkal ti maladaga ken linawas nga itedko iti nursery center para iti check-up.

Daksanggasat ta idi agngudo ti dua a bulan nagsubliak a nagtrabaho iti paktoria. Awan dagiti nursery idi. Nagtulag dagiti lola a mangaywan iti tunggal maysa iti makalawas.

No agtrabahoak iti alas sais a shift, benda ni Giuse sakbay a mapan agtrabaho ken ipanda iti destinasionna. Iti awan puotna daytoy nga ubing ket agsagsagaba ken agsangsangitak a

kaduana.

Daksanggasat ta diak makaruar iti trabaho. In-inut, buyogen ti pammati, intuloymi ti panagdaliasat kas tallo: dagiti umuna a pannangan, dagiti umuna nga addang ket nakaskasdaaw a banag. Iti umuna nga aldaw ti kindergarten nakasarak kamaudiananna ni Giuse iti nasaysayaat ti sueldona a trabaho. Iti agarup dua a tawen isu ket maysa a janitor iti primaria, kalpasanna isu ket naayaban idiy munisipalidad tapno mangala iti puesto ti conciliator.

Daytoy ti nangpataud iti gundaway a panawan ti trabahok iti paktoria ken idedikarko ti bagik iti ubing bayat nga ur-urayek nga ikkan iti bassit a kabsat. Idi Agosto 17, 1962, naragsakankami iti pannakayanak ti maikadua nga anakmi. Nalabaga ti kudil ni Luciano ken blond ti buokna, kasungani ni Armando. Maysa a sarsarita. Idi maika-26 ti Domingo isu ket nabautisaran a kaduana ti amana a ni Giuse, ti madrina a kasinsinna a ni Mariuccia ken ti padrinona a ni Antonio, ti kabsat ni Giuse. Iti daytoy met a gundaway masapul nga agtalinaedak iti pagtaengan. Apaman a malpas ti maternity leave-ko, pinanawak ti trabahok tapno idedikarko ti bagik kadagiti dua a napintas nga annakko.

Idi Oktubre 1, 1962, nangrugi ni Armando iti umuna a grado nga adda iti abaga ti asul nga apron ken schoolbag-na. Intalekmi dayta iti sumagmamano a lua ken ni maestro Leopardi.

Iti isu met laeng a panawen, ti Mayor ti Domodossola ket pinaayabanna ni Giuse ken intukonna kenkuana ti pagdagusan iti maikadua a kadsaaran ti pasdek ti ciudad, a nagtalinaed a bakante idi nagretiro ti mensahero ti munisipio. Iti sumagmamano nga aldaw inorganisarmi ti panagakar. Adda amin a pagnam-ayanmi iti sentro. Iti malem, apaman a naserraan ti dakkal a ridaw, dakami ti agturay iti ciudad. Komportablekami a

mabuya dagiti demonstrasion manipud iti balkonahe ti opisina ti Mayor. Manipud kadagiti tawami makitami ti paset ti merkado nga addaan iti sinigsiglon a tradision.

Kabayatanna, ar-aramiden ni Luciano ti umuna nga addangna: nagbalinen a maskot dagiti empleado ti munisipio.

Tapno manayonan ti tangdan ni Giuse kayatko ti mangimbento iti trabaho. Rinugiak ti nag-dressing kadagiti tawa, kama ken unan para kadagiti gagayyem. Nagsaknap ti sao ket ngarud nagbalinak a "curtain lady". Iti nawaya nga orasna, nasursuro ni Giuse nga isagana ti panagtitiyon dagiti linia ket, agyamankami iti Dios, nabalinanmi a tinagiragsak ti nanamnam-ay a biag.

Idi Oktubre 1, 1968, nangrugi met ni Luciano nga ageskuela ken ni maestra Luisa Cerri.

Napartak ti panaglabas ti panawen. No kalgaw nagbakasionkami iti aglawlaw ti Italia a kaduami ti tolda a pagkampan. No dadduma agingga idiy Sicily, agingga iti ilik.

Idi Hulio '73 agkampokami idiy Val d'Aosta ket nangrugin nga addaanak kadagiti umuna a sintoma ti panagsikog. Idi Pebrero 16, 1974, simmangpet ti bassit a kabsat a babai a ni Daniela para ken ni Armando, a dandani sangapulo ket walo ti tawenna, ken ni Luciano, nga agtawen iti sangapulo ket dua. Panawen ti karnabal ket impagarup dagiti tattao a mangmatmatmat iti de rosas a laso iti ridaw ti Town Hall. Binalakadannakami ti padi ti parokia a rambakanmi ti Buniag iti rabii ti Paskua, a madrina ti gayyemmi a ni Gianna ken padrino ni manongmi a ni Benito.

Malaksid kadagiti patpatien, iti daytoy a gundaway nakipasetak met iti pasamak iti rabii ti Abril 13th. Kabigatanna adda sangagasut a sangaili iti reception iti oratory.

Dimmakel metten ni Daniela ket nataengankami itan. Ti tallo nga anakmi ket nangted kadakami iti 7 nga appoko: Stefano, Virginia, Greta, Lorenzo, Rebecca, Letizia ken Matteo.

Agpatingga ti estoria. Idi Setiembre 19, 2015 nagscelebrarkami ken Giuse iti 60 a tawen nga agkakadua.

Agyamyamankami iti Dios, ni Apotayo ken amin a nangayat kadakami.

La Mazza Concetta Maglio, naipasngay idiy Novara di Sicilia idi 18 Abril 1936.

Indeks ti

1. Balay ti ama	8
2. Rummuar iti daytoy a lubong	17
3. Ay-ayam iti darat	30
4. Lana, uleg ken ti dakes a mata	42
5. Dagiti kullaaw	49
6. Vossia pardon me (Ti lawag dagiti bituen) .	55
7. Ni Emilia	63
8. Ti panagtayab dagiti alimon	69
9. Ti ruangan ti langit	77
10. Ti napintas a tusa	83
11. Porselana a rupa	88
12. Dagiti bayolet	92
13. Baro a biag	98
14. Dagiti umuna nga umoktayo	102
15. Agyamyamankami iti Dios...	106

